

PROBLEM VODITELJSTVA

V vseh socialnih skupnostih, od šolskega razreda preko najrazličnejših organizacijskih oblik in družb do političnih strank in državnega življenja, je problem voditeljstva pereč in sodoben. Javlja se danes celo v takih skupnostih, kjer bi ga zaradi njihove svojstvene socialne strukture ne pričakovali, tako n. pr. v prijateljskem, družinskem, narodnem in celo v konfesionalnem življenju. Problem voditeljstva je v ozki povezanosti z zahtevo po močni in emotni avtoriteti, pri čemer gre za osebno avtoriteto nekaterih izrazitih poedincev ali pa celo za izključno avtoriteto enega nad vse dvignjenega človeka. Problematično pa postane voditeljstvo šele takrat, kadar pride v konflikt s kakim drugačnim gledanjem na razmerje med poedinci in med poedinci ter družbo. Danes je problem voditeljstva v tem, da poznamo v glavnem vsaj tri izrazita pojmovanja o tem, kdo je in kdo naj bi bil voditelj.

Ta pojmovanja sicer ne soglašajo popolnoma z W. O. Döringovo razdelitvijo voditeljev med doraščajočo mladino, vendar se mu vsaj dve pojmovanji do neke mere približujeta, tretje pa je prav tako zanimivo in močno razširjeno. V svojem delu »Psychologie der Schulklasse« pozna Döring: 1. tako imenovane naravne voditelje, s čimer misli na tiste izrazite poedince, ki po svoji naravi in po svojem temperamentu ne morejo soglašati z večino in se ji ne morejo in nočejo podrediti, ker morejo in hočejo živeti svoje posebno življenje zato, ker imajo svoje misli in svojo voljo, svoje načrte in se ne udeležujejo radi skupnih iger itd. So to predpubertetni, ki so nehote in po neki sociološki nujnosti priznani kot voditelji med enako starimi tovariši in ki sami ne vedo prav, kako so prišli do svojega odločujočega položaja. Vendar je stvar zanje in za druge docela naravna. Če pa se kdaj zgodi, da jih vendar ne priznajo za voditelje večine, tedaj se po svoji strukturi postavijo vsaj v stalno in načelno opozicijo ter postanejo voditelji opozicije; 2. Döring pozna dalje v razrednih skupnostih take voditelje, ki so prišli do odločujočega položaja po nasilju in moči, po oblastnosti in po nadvladanju. Tu gre za merjenje banalnih, telesnih moči, za voditeljstvo, ki je močno podobno borbi samcev med živalmi, razen tega pa še za voditeljstvo, ki nastane zaradi kakih sorodstvenih vezi, zaradi mogočnih znancev in tako imenovanih zvez, ki jih je tudi med mladino že nekaj; 3. končno so še tisti voditelji, ki

so stalno samo »drugi«, ker vedno naletijo na nekoga, ki je »prvi« in kot tak tudi priznan. Ker pa je v njih voditeljska narava in tendenca, postanejo voditelji po negativni poti. To pomeni, da toliko časa rujejo proti priznanim voditeljem in jih spodkopujejo, da ti počasi izgubijo svoj vpliv in postanejo osamljeni. To so voditelji, ki obstoječe skupnosti razdirajo in se vesele, da so tudi drugim izpodjedli voditeljsko mesto.

Tako razlikuje vrsto voditeljev znani mladinski psiholog Döring. Tudi v sodobnem pojmovanju voditeljstva poznamo tisti v prvi točki omenjeni avtoritativni odnos med poedinci, ki je najbližji pojmu naravnega voditelja. To pojmovanje izhaja iz posebnega ocenjevanja svobodnosti, predvsem duhovne svobodnosti, je zakoreninjeno v zelo pozitivnem ocenjevanju vrednosti poedinega človeka in je polno demokratičnega duha. Po tem pojmovanju je osebno svoboden vsak poedinec, vsakdo ima svoj duševni, duhovni in osebni razvoj, ima svoje prepričanje, svojo voljo in svoje odločanje. Zato problem voditeljstva v tem pojmovanju sploh nima načelne važnosti in zahteva po voditeljih ni apriorna, t. j. ni v naprej in programatično postavljena. Pač pa je v tem pojmovanju važno tudi vrednostno in objektivno ter normativno skladje osebno svobodnih poedincev, ki imajo sicer vsak svojo osebno pot, v bistvenih, življenjskih in vrednostnih vprašanjih pa se vprav zaradi svoje duhovne svobodnosti in zaradi medsebojnega priznavanja osebne prepričanja vendarle skladajo. Tako nastane tudi v takem pojmovanju medsebojnega socialnega življenja poedincev problem avtoritativnosti in voditeljstva, vendar je nastal ta problem šele sekundarno in empirično, čeprav po neki življenjski, kulturni in psihološki nujnosti. Tudi med duhovno in osebno svobodnimi poedinci se namreč dvignejo nekateri, ki so prodornejši, globlji, kulturnejši, daljnovidnejši, osebnejši, samozavestnejši, bolj življenjski in v življenje posegajoči, in ki so razen tega še prirodne voditeljske osebnosti. Ti postanejo voditelji nehote in po vsej prirodni nujnosti, tudi brez lastnega hotenja ali celo proti njemu, brez vsakršne preže in težnje po samouveljavljanju, tudi brez poudarjanja načelne potrebe po voditelju, ker jih drugi priznajo in se dajo voditi od njih. To so res naravni voditelji, toda ne samo po svojevrstni strukturi svoje osebnosti, temveč po svoji duševni in duhovni vsebini, po svoji kulturnosti in po svojem osebnem bogastvu, po svoji plemenitosti hotenja in po svoji osebni poštenosti, po svojem brezosebnem nesebičnem stremljenju, sploh po svoji osebni kvaliteti. Tak notranje in osebno kvalitetni človek postane voditelj, ker ima nekaj, kar je za naravno vodstvo nujno potrebno: ima svojo osebno vsebino, svojega duha in svojo kulturnost. Zato postane voditelj, čim soljudje priznajo njegovo osebno vsebino. Tako, rekel bi funkcijsko voditeljstvo bi hotel označiti s posebnim imenom, ki naj

bi dobilo svojevrsten pomen; naravnemu voditelju bi hotel reči — vodnik. Vodnik je torej naravno nujen voditelj, ki vodi soljudi zaradi svoje osebne kvalitete, zaradi svoje osebne kulturnosti in zaradi posebne voditeljske in v življenje posegajoče osebnostne strukture. Imenujemo ga tudi življenjskega modreca, vidca in vedca, imenujemo ga tudi notranje in osebno avtoritativnega človeka, ker njegovo vodstvo ni odvisno od socialnih funkcij in pozicij, od rodu in zvez. Vodnik postane voditelj sam po sebi in tak voditelj dejansko tudi vodi narod, kadar so časi normalni in kulturno urejeni.

Označeno pojmovanje vodnika načelno torej sploh ne pozna problema voditeljstva, ker postane nekdo vodnik mimo kakršne koli posebne težnje po vodstvu in tudi mimo odpora proti avtoriteti pravega vodnika, ker je priznanje pravega vodnika nujno in naravno. Pač pa postane tako pojmovanje voditeljstva problematično tedaj, kadar trči na drugo pojmovanje, ki je zelo blizu pojmu o »nasilnem voditelju«. To pojmovanje nastopa proti priznanju osebno in duhovno svobodnega človeka, proti enakovrednosti vseh poedincev, proti demokratičnemu duhu in pravici poedincea do svojega utemeljenega prepričanja in hotenja, ker izvira iz nezaupanja v vrednostni in normativni razvoj poedinega človeka. Največja razlika med obema pojmovanjima voditeljstva je v tem, da ga prvo sploh ne zahteva in ne išče, pa vendar prav zaradi njega poraja prave vodnike, v drugem pojmovanju je zahteva po avtoritativnih voditeljih načelna, ostra, izrazita in apriorna. Zaradi priznanja dogmatičnega sveta, pa naj bo kakršnega koli svetovnega nazora, zaradi priznanja neke objektivnosti in obče priznane resničnosti ter vrednosti, zaradi nekega zaželjenega reda in miru, zaradi nujnosti podreditve, upoštevanja in uboganja, zaradi nujne potrebe po discipliniranju, zaradi togega in enosmiselnega sistema, katerega koli svetovnega nazora, in zaradi potrebe po enotni fronti je v smislu takega pojmovanja potrebno tudi enotno voditeljstvo, so potrebni tudi voditelji in je potreben en sam voditelj. V tem pojmovanju si prilaste edino pravilno mišljenje, spoznanje, ocenjevanje in vrednotenje, edino pravilno gledanje na sedanje dogodke in edino pravilno sklepanje na bodočnost, edino pravilno razlago sodobnih pojavov in gibanj, svetovnih in življenjskih nazorov, pa tudi edino pravilno in možno metodo dela ter sodelovanja in edino pravilno vzgojo mladine samo nekateri, izbranci, ki so si v naprej izbrali in določili vlogo voditelja. Kakor si nekateri mladostniki v svojem navdušenju in v polni zavesti svoje moči ter pomembnosti že za naprej določijo svoja mesta v organizacijah, v družbi, v poklicnem življenju, v politiki in še kje, ne da bi imeli pravico do takega voditeljskega položaja po svojem delu, po kulturi, po sposobnosti in osebni kvaliteti, tako si nekateri še tudi v starejših letih med seboj razdele vloge voditeljev in

hočejo ostati za vsako ceno drugim avtoritativni. Ne moti jih spoznanje, da jim legitimacije za tako voditeljsko vlogo ni dalo niti stvarno življenje niti kaka osebna kvaliteta, kajti njim pomeni spoznanje, da je voditeljstvo zaradi enotnega urejevanja razmer in ljudi nujno potrebno, obenem že njihovo poklicanost za voditelja. Zgodi se, da imajo nekateri celo zelo velike organizatorične sposobnosti in spretnosti, mogoče znajo sprejemati od zunaj in od drugih celo idejno bogastvo, ki naj jih naredi za voditelje, toda v vsem tem ni nič osebnega, nič nujnega, kvalitetno utemeljenega, nič kulturno močnega in velikega, nič originalnega, iz česar bi sama po sebi izvirala notranja poklicanost za vodnika in v čemer bi tičal razlog za nehoteno in osebno priznanje vodnikove osebnosti. Organizatorične sposobnosti in paberkovanje po duhovnem in osebnem bogastvu drugih ljudi lahko nekoga usposobijo za dobrega organizatorja, za urejevalca in poveljnika, dajo mu sposobnost za zunanje vodstvo, ne dajo pa mu pravice do notranjega in duhovno usmerjenega ter kulturno poglobljenega voditeljstva. Zato so taki po lastni volji ustoličeni voditelji večkrat res le voditeljski vsiljivci, ki v začetku sploh niso priznani, temveč si z zunanjimi sredstvi dobe glas voditelja in šele zaradi tega postanejo avtoritativni. Navadno jim podeli tak glas voditelja kaka izredna telesna spretnost in sposobnost, dar govora in formuliranja, dar prepričanja in sugestivna moč, večkrat tudi osebna grobost in surovost, nedostopnost in zaverovanost v svoje mnenje, fanatizem, energična volja, še pogosteje pa dobe glas voditeljstva od kake socialne ustanove, od kakega javnega funkcionarja, kateremu navidezno služijo in se sprva skrivajo za njegov hrbet. Ni pa redek tudi primer, da postanejo taki poedinci vsiljeni voditelji celo zaradi hotene borbe proti nekaterim duhovno in kulturno pomembnim ljudem, ki so naravni vodniki. Taka borba izvira pogosto iz spoznanja lastne kulturne brezpomembnosti, iz sovraštva, ali pa je pognala iz užaljenega samoljubja, iz neprijetnega čustva manjvrednosti, včasih pa tudi iz resnično drugačnega prepričanja.

Tedaj nastopi tretja oblika voditeljstva, ki smo jo v začetku imenovali negativno usmerjeno, ker gre v tej borbi predvsem za to, da bi naravni vodniki izgubili svoj vpliv in da bi se porazgubila skupina trdno povezanih in enotno duhovno usmerjenih poedincev, ki imajo svojo in drugačno življenjsko pot.

Poedinci, ki na tak način postajajo voditelji, niso pravi vodniki, ker so se samo postavili za take, se samo delajo take in so laživoditelji. Do vodnikov so v takem razmerju, kakor so po nujnem umetnikovem doživetju ustvarjene umetnine do kiča. Kakor se kič blesti in lahko premoti marsikoga, tako se tudi taki voditelji lahko bleste, pa so vendar brez teže, če jih potežkamo, in nas ne morejo izpolniti, obogatiti ter zadovoljiti,

Če bi hoteli tudi takim voditeljem dati posebno ime, bi jim rekli — vodje.

Končno si oglejmo še tretje gledanje na vlogo voditeljstva v življenju. Danes je mnogo ljudi, ki radi in s prepričanjem priznavajo, da bi bilo enotno kulturno, duhovno in organizacijsko vodstvo nujno potrebno; zato se polni pripravljenosti ogledujejo po voditeljih, pa žal, obenem tudi priznavajo, da nam močno manjka pravih, razgledanih, kulturnih voditeljev, ki bi šli »kot plamen pred Izraelci«. Oni sicer teoretično priznavajo ustanovo voditeljstva, vendar so praktično obupali nad voditelji, ki so se jim ponujali, in danes skoro ne priznavajo več konkretnih in živih voditeljev. Žal jim je za tako življenjsko spoznanje in zato, vsaj podzavestno, še vedno iščejo vodnikov iz zapletenih življenjskih razmer.

Za nas leži rešitev zelo težkega problema voditeljstva v težnji po vzgoji duhovno svobodnega in demokratičnega človeka, ki je toliko svoboden, da prizna tudi vodnika, kadar v življenju nanj naleti, in da se želi ob njem orientirati in kultivirati. Problem voditeljstva ne bo nikdar rešen, če bomo srečavali same vodje, ki bi nas hoteli disciplinirati in dresirati. Ta problem bodo rešili samo idejno in kulturno bogati ter osebno močni vodniki, ki bodo res lahko vodili, ne da bi nas silili v svoje vrste. Tako vodstvo pomeni pravo vzgajanje, ker pusti človeka svobodnega, ker z njim sodeluje, ker oblikuje njegovo hotenje in odločanje. Vodnik vodi, toda ne zaslužuje, on daje in dviga, bogati in sprošča človeka. Pravi vodnik bi rad, da bi njegovo vodstvo nekoč prenehalo, ker bi vzgojilo samostojnega in zrelega človeka, ki bi mogel sam postati vodnik. Vodnik vodi s svojo notranjo svetlobo, toda on prižiga luč notranjega razsvetljenja in osebne moči tudi v tistih, ki mu slede. Ta luč ni izposojena, temveč je osebna, porojena iz globin in pristna. Zato so nam za naše zapleteno socialno življenje zelo potrebni vodniki, ki so res osebno in notranje avtoritativni in ki vodijo kot osebnostni ljudje že s tem, da so, in s tem, kar so. Za slovensko življenje bo edino prav, če jih toplo in spoštljivo priznamo, mesto da jih onemogočamo, odstranjujemo, izpodkopujemo in na njihovo mesto postavljamo vsiljene in narejene vodje. Saj nasprotovanje itak ne bo doseglo uspeha, ker se pravi vodnik prej ali slej le uveljavi. Njegova svetloba in moč, njegova pristnost in veličina zahtevajo priznanje in to je za kulturni razvoj slovenskega življenja, kateremu vodniki služijo, edino pravilno.

IZ POVOJNE SLOVAŠKE LIRIKE

Obenem z drugim delom te kratke antologije slovaške lirike bo sledil tudi esej o povojni slovaški liriki.

EMIL BOLESLAV LUKAČ

ODGOVOR

»Dragi, veje so že slednji list zgubile!«
pišeš v pismu. Prazne tudi tu štrlijo.
»Črne mègele so se v jok strupen zgostile!«
tožiš dalje. Tudi tu vsak dan rosijo.

Ni razlike. V grob i tu že lega cvetje.
Smrt gre v luksemburškem vrtu čez nasade.
Astre strte, blatne iščejo zavetje,
veruj, draga, danes jutri jih že sneg zapade.

»Veter,« pišeš, »posmehljivi se hohoče
mrtvi veji, ki je zadnji list zgubila.«
Tu v Parizu kot pri vas doma mrjoče,
gole veje v zrak štrlijo, moja mila.

KRIK V NOČI

Spet črnih ptic se zgrinjajo peroti.
Obzor teman črni se. Zore rane
zaman bi čakal. Noč je. Megle zbrane...
Ti, Bog moj, bodi luč na moji poti!

Spet vse razpada, kamor misel stopi!
Nekje zagrebli nade so neznane.
V tem mučenju bolesti nedognane
Ti, Bog moj, bodi luč na moji poti!

O, večnega miru neskončno bistvo,
Ti spet usmeri sile nebrzdane,
Ti božaj ustnice zasramovane.

V tem mučenju bolesti nedognane
svetlobe daj, da dušo mir zaloti,
Ti, Bog moj, bodi luč na moji poti!

MRTVO MI JE SRCE

Mrtvo mi srce je, jutra več ne čakam,
v duši je ugasnila zadnja iskra svetla,
daljnih sanj sozvočja so v nočeh umrla
in obupa senca mi je pot prepletla.

Mrtvo mi srce je, na pomoč ne kličem,
dasi na pečine moja ladja plava;
zoper vihro slednja borba je ničeva,
v dlan mi omahuje težka, vroča glava.

Mrtvo mi srce je, rujno vino svatov
po zatohlih krčmah trhli pod poliva —
kjer v ljubezen pravo vera je odmrta,
tam sta strast in ogenj pena le lažniva

Mrtvo mi srce je, vse so s sabo vzeli
meseci menjalci. V praznično čakanje
le grobovi črni zlobno se režijo,
kjer sem sipal preje svoje mlade sanje.

Mrtvo mi srce je — ob mrtvaškem zvonu
se lahko zbudijo najbolj skrite strune,
sicer pa — vseeno, če me pesem rajska
ali krik mrjočih do srca presune.

SLOVO

Draga, pozabi, ne veruj obljubi,
v žilah zastaja nezdrava mi kri.
Srce, ki z ognjem žrtvénim te ljubi,
redko utripa kot prejšnje je dni.

Zvezdne noči mi pozabi in dnove,
ogenj poljubov, omamljeni zrak!
Šele na Janževo žgemo kresove,
v polju odcvetel žareči je mak.

Cvetu težkó je prezgodaj umreti,
težko pustiti je zrnje usejano.
Vidim: do smotra ne morem dospeti,
trnje zadaja mi rano na rano.

Enkrat bi hotel roko poljubiti,
kot kadar gost si bilà mi svoj čas
v neдрje rdeči ti cvet zatakiniti.
Potlej naj prideta slana in mraz.

Stiskam roko ti, ponavljam ti zbogom.
Roka trepeče močnejše tokrat.
Polnoč čuvaj je naznanil bil z rogom.
»Srečo ti voščim, imel sem te rad!«

LACO NOVOMESKY
MOTIV IZ PRAGE

Lepote tega mesta sem prešteval
po smelih stolpov vrhih,
prav ko je sonce,
sonce kakor v krvi
namakalo lakti si v Vltavi
in so se hiše bale ga v drhtečih sencab

Nato sem šel po drevoredu doli v mesto,
prevzet, da se odkril je smisel mi prizora
in blažen od navdiha,
ki nam sveta obraz neznan odkriva,
skrivnost pojavov,
bistvo vsega.

A tudi razsmejan od sence preplašenih hiš;
kako le more s takim strahom motiti videz,
neuteméljena predstava?

Končno to pomeni:
le v nas so, v nas žive strašila, vile,
njih groza, moč, lepota,
ves svet, ki nas strahuje
in tolaži.

Ogromna debela drevoreda, ki je vodil me do mesta,
so s krošenj snemala si zlate krone,
pod njimi so prihajali ljudje, vsi razoglati,
s klobuki v roki
in v krčmi na obrežju,
kjer sem k pisanju tega poročila sedel,
so čaše piva bele čepice si snele:
Dober dan!
Krasen dan!

JAN SMREK

TAHITI

Severa sin pobegnem nekoč
obískat tropičnih morij sijaj,
zasidrat se v kokosov gaj,
uživat banane in ogenj žena,
ki se dlan jim ko bron lesketa,
in srkat slane vetrove na plažah,
vdiavat vanilijin vonj po plantažah,
v bajti ponoči buditi spomin
kakor Robinzon
na nauk gospodarnega kmeta,
ki sem mu sin.

Prebujat ob jutranji pesmi se deve,
ki vpleta v tahitske napeve
svojo ljubezen do belega tujca.

O, obličja tahitskih žena so le spletke
in v dnu njih oči
divjost rdečega maka gori
in sanja preprostost marjetke.

Sever pa je ves mrk in hladan,
niti ljubezni nikoli predan.

Gotovo da pozabila je že
name nekdanja ljubeča dekle,
bela gospa.

Tu na koralnih čereh
si najdem vso svojo slavo,
v naročje svobode, žené,
ki vpleta v lase si cvetočo tiaro,
sanjaje počijem si glavo.

Dokler po žilah mi polje še kri,
hočem uživat dane slasti
dežel čudovitih.
A ko se belca slabost spet v meni zbudi,
zbogom porečem potí mojih vsaki:
naj pridrvijo divjaki.

ZARNOV ANDREJ

SVOBODA

Pozdravljam te, čast dediščine moje,
s hripavim glasom za pradedov pravdo,
pozdravljam v ognju te, pod plinsko masko,
s pestjo krvavo pred sveta obličjem.

Pozdravljam v krempljih Nerona
te, svit umazani nad mojim domom,
za brate, ki vise po drevju, te pozdravljam,
ki jih ogabna vihra v polju ziblje,
za smeh hijene nad slovaško šolo,
za bolečino biča nad rojaki, o svoboda,
za jarem tvoj, svoboda,
za blazni krik na grudi umirajočih,
ki si pred njim je z zlatom svet zaprl ušesa.

Pozdravljam te, svoboda naša v greznici Evrope
Mrtvakov smrad zaudarja že
in mračni jastrebi so sonce zatemnili,
pripravite brž rakev,
zabobnajte koračnico pogrebno.

Majêjo gnili se prestoli,
na borzi bombe zbijajo valuto krvi,
pod ceno padlo je meso človeško z dušo
in novo vstali bog je
smrt in jeklo.

Že jutro se budi na nebu,
že víhra piska na piščal iz stegenice,
že luči v praznih óčnicah lobanj so zabrlele,
čeljusti prazne že so gobec svoj zaprle
v poslednji krik:
»Evropa, z bogom zdaj!
Svobodi slava!«

FEDERATIVNA EVROPA IN FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA*

1.

Zavezniki, Angleži in Francozi, so kot svoj glavni vojni cilj objavili načrt o preureditvi Evrope v smislu evropske federacije. Ni jasno, ali pri tem mislijo na zvezno državo (Bundesstaat, État fédéral) ali na zvezo držav (Staatenbund, Fédération d'États), to se pravi, ali bodo v tej najnovejši Evropi (ker smo že imeli versaillesko Novo Evropo) zadržali načelo mednarodne neodvisnosti in suverenosti držav ali ne. Vsekakor pa težijo za tem, da se na našem kontinentu nekoč zavaruje definitivni mir in da iz mednarodnih odnosov izgine sleherno nasilje.

Čeprav morajo idejo o miru med ljudmi in narodi vsebovati kot temeljno in splošno vse tiste ideologije, ki verujejo v stalni in splošni napredek človeštva, — idejo, ki jo je krščanstvo vsadilo v duhove sveta —, vendar vzbuja nam nevtralcem izjava zaveznikov o tem vojnem cilju precejšnje pridržke in celo dvome. In to zato, ker so ravno isti zavezniki že nekoč, za časa zadnje svetovne vojne (1914—1918), dajali podobne izjave, ki so vse ostale samo platonske besede brez stvarnega rezultata. Kajti jasno je, da niti nemir, ki je vladal dvajset let po podpisu miru (1919—1940) po Evropi, niti sedanja katastrofa Evrope ne dokazujeta, da so se uresničile kategorične obljube takratnih in sedanjih zaveznikov, ki jih — v obsegu tega vprašanja — lahko imenujemo »velike« le po njihovi vojaški in gospodarski moči, ne pa po tem, kolikor so prispevali k evropskemu miru, temu prvemu in neogibnemu pogoju za napredek Evrope v smislu krščanske kulture. To, kar nam nevtralcem še potrjuje pridržke in dvome, je dejstvo, da so imeli zavezniki zaradi svoje popolne zmage (s pomočjo severnoameriških Zedinjenih držav, ki bi brez njih bila zmaga dokaj dvomljiva) materialno in politično mogočnost, da nam uredijo zares novo Evropo, ne pa Evropo, ki je bila le v toliko nova, v kolikor je bila za razliko od prejšnje, stare Evrope slabša, ker je s stališča mirovnih garancij pomenila nazadovanje. Podoba je, da so zavezniki takrat, ko so z omenjenimi mirovnimi pogodbami urejali Evropo, pozabili na svojo trditev, da predstavljajo »vest sveta« (la conscience du monde) in da je njihova zmaga »zmaga prava in pravice« (la victoire du droit et de la justice).

* Priobčujemo prispevek uglednega srbskega učenjaka in častnega doktorja beogradske univerze, profesorja prava dr. Živojina M. Perića, ki ga mednarodni svet pozna kot velikega borca za federalizem.

Razumljivo je, da so zavezniki poskušali organizirati Evropo, da tako izpolnijo obljubljeni besedo, vendar so to storili v talkem nasprotju z logiko in etiko, da nikakor ni nerazložljiva kriza Evrope, ki je izbruhnila zaradi njihovega urejevanja našega kontinenta in ki se je proti koncu lanskega leta spremenila v vojno. In res, njihov statut Evrope se je izrazil v usodni ustanovi Društva narodov: pravim usodni zato, ker je redko katera mednarodna ustanova odpovedala v toliki meri, kakor ta ustanova. Za njo lahko brez pretiravanja rečemo, da je dala sadove, ki so bili prav nasprotni njenemu namenu, kajti ustanovljena je bila zato, da zavaruje mir, — celo ad infinitum, kakor se je govorilo, — v resnici pa je že po dvajsetih letih pripeljala do podobne ali še večje nesreče v Evropi, kakor je bila tista, izza katere se je rodila.

Društvo narodov je predstavljalo najprej očitno kršitev logike v tem, ker je pakt, s katerim je bilo organizirano — čeprav si je postavil za cilj, da umiri Evropo na trajen način — ohranil ravno tisto načelo, ki je bilo izvor vseh (bodisi političnih bodisi oboroženih) sporov med narodi, ohranil je namreč načelo mednarodne neodvisnosti in suverenosti držav, načelo, ki ustvarja iz držav elementarne, iracionalne sile, pokorne zgolj fizičnim zakonom sile. Ali je Društvo narodov imelo vsaj značaj zveze držav (Staatenbund), v to se tu ne moremo spuščati, gotovo je le to, da ni bilo zvezna država, kajti taka država izključuje suverenost svojih članic, Društvo narodov pa je bilo ustanovljeno naravnost z namenom, da varuje neodvisnost in suverenost držav, da torej varuje to, kar je stalna nevarnost za mir in klica vojn.

Pakt in Društvo narodov pa nista nič manj nasprotovala logiki v tem, da sta bivši vojskujoči se stranki razdelila na dve kategoriji, na zmagovalce, ki so dobili v Evropi vso oblast in vpliv, in na premagance, ki so v razmerju do zmagovalcev bili narodi nižje politične stopnje, čeprav je bil med njimi nemški narod, ki je bil številnejši posebno od Angležev in Francozov, glavnih članov Društva in prav za prav njegovih voditeljev. Kako so sploh mogli misliti, da bo v tako razdeljeni Evropi prišlo do miru? Mir lahko zavлада med enakimi, ker se enaki ne bijejo z enakimi: borba (mislim fizično, ne idejno borbo) pomeni neenakost, neenakost pa pomeni borbo. Gospodar zaničuje sužnja, suženj pa sovraži gospodarja: na podlagi takih poganskih in nekrščanskih občutkov ne more priti do miru.

Ta delitev na privilegirane in na podrejene narode je ena od temeljnih potez Društva narodov in v njej leži tista etična pomanjkljivost, ki smo jo omenili zgoraj, pomanjkljivost, ki je poleg drugih številnih dejstev razodevala, da je Društvo narodov bilo prav za prav le močno orodje, s katerim so zmagovalci, njegovi ustanovitelji, hoteli zavarovati brezmejno tra-

janje takega političnega in gospodarskega reda Evrope, kakršen je izšel iz mirovnih pogodb, s katerimi so zmago izkoristili »jusqu'au bout«. Da je ustanova Društva narodov imela ta namen, je jasno razvidno iz dejstva, da je bil pakt o tej ustanovi zvezan z mirovnimi pogodbami in bil njihov sestavni del; v koliko pa so te mirovne pogodbe bile diktat zmagovalcev premagancem, o tem ni potrebno govoriti, ker je to na splošno znana zadeva. Dogodki, ki so nastopili pozneje, po mirovnih pogodbah, in postopanje zmagovalcev s premaganci, posebno z Nemci, so nas še bolj prepričali o tako imenovanem »jusqu' au-boutisme-u« mirovnih pogodb in zavezniške politike, glede na premagance. Jasno je, da ni varnega in trajnega reda in zato tudi ne miru v Evropi, če je ta red rezultat, ki ga vsili volja samo ene sile ali skupine sil, kakor se je to zgodilo v primeru Društva narodov.

To opombo moramo imeti pred seboj, kadar ocenjujemo vojni cilj zaveznikov, Angležev in Francozov, prav za prav organizacijo našega kontinenta, kajti zavezniki izhajajo iz domneve, da bodo oni zmagali in nam kot zmagovalci dali novo »Novo Evropo«. To pa bi bilo isto, kar smo že imeli: diktiranje Evropi njenega političnega reda, druga in samo poslabšana izdaja versailleske Evrope, Evrope ponovnega jusqu'au-boutisme-a zaveznikov. Že zgoraj smo rekli, kakšna je bila ta Evropa in kam nas je zapeljala. Mutatis mutandis bi bila taka tudi tista Evropa, ki bi bila urejena na podlagi enostranskega diktata Nemčije v slučaju njene zmage. Samo tisto urejevanje Evrope torej, ki ne bo diktat nikogar in noben jusqu' au-boutisme, marveč bo delo miru na podlagi sporazuma in ravnanja obeh vojskujočih se strank (la paix d'entente, der Verständigungsfriede), miru, ki bi z njim morali likvidirati tudi prejšnjo svetovno vojno, more dati našemu izmučenemu kontinentu pravičen, to se pravi krščanski mir.

2.

Resnično pomirjenje, ki naj bi se dogodilo v krščanskem smislu, bi Evropi po zaključku vojne leta 1918 lahko prinesla le ureditev na temelju federativne države (Bundesstaat); to pa bi bilo mogoče le, če bi se Evropa postavila na načelo, ki je popolnoma nasprotovalo paktu in Društvu narodov, na načelo pravne enakosti vseh narodov, velikih in majhnih, zmagovalcev in premagancev. Videli pa smo, da je bila ideja take Evrope daleč od zavezniških namenov; v tem mnenju nas mimo zgoraj povedanega potrdi dejanska usoda, ki so jo zavezniki določili avstro-ogrski monarhiji. Kajti kar koli že mislimo o tej monarhiji, vendar ne moremo zanikati dejstva, da to ni bila unitarna, ampak zvezna država, čeprav nepopolna zvezna država. Obenem s švicarsko in nemško federacijo je avstro-ogrška država po-

menila stopnjo v evoluciji našega kontinenta v smislu njegove organizacije kot zvezne države, v evoluciji, ki bi jo morali razvijati dalje. Toda mesto tega, da obdržijo federativni sistem v Podonavju in ga izpopolnijo v smislu zvezne države, v kateri bi imeli poedini narodi še boljše pogoje in mogočosti za razvijanje svojih narodnih individualnosti, so zavezniki ustvarili v Srednji Evropi več samostojnih in suverenih držav in to pod vplivom svojih posebnih interesov pa tudi interesov predsednika W. Wilsona in njegove ideologije o svobodi, samoodločanju in neodvisnosti narodov, ideologije, ki je v resnici pomenila mednarodno anarhijo in ki je predsednik Wilson ni uporabil za svojo zvezno republiko Severne Amerike. Škodljive posledice take ideologije — ki so bile poleg tega tudi napačne in zastarele v razmerju do ideologije o medsebojni odvisnosti (l'interdépendance) in solidarnosti narodov (kakor tudi poedincev) — so se kmalu pokazale: mesto nepopolnega in pomanjkljivega splošnega državnega sistema, sistema reda in kohezije, kakor ga je predstavljal avstro-ogrska država, je v Srednji Evropi nastal i politični i gospodarski kaos, ki mu prav tako v precejšnji meri dolgujemo sedanjo vojno. Ta kaos pa je še povečalo stanje državno-pravne nesolidnosti v omenjenih državah tega dela Evrope, kar je prihajalo od očitvidne nedoslednosti v postopanju zaveznikov z narodnostmi v teh državah. In res, medtem ko so uničenje Avstro-Ogrske opravičevali z narodnostnim načelom, so na drugi strani dali v teh novih državah polno oblast v roke le enemu narodu,

tako da je vsak od teh narodov dobil mogočnost, da organizira državo v svojo korist na unitaristično hegemonistični podlagi, čeprav so imeli proti sebi druge narode in narodne manjšine, ki so se več ali manj približevale njihovi večini (tako je n. pr. v Čehoslovaški bilo njihovo razmerje do Čehov 49% proti 51%). Mesto prejšnjega, čeprav nepopolnega federativnega sistema Avstro-Ogrske, se je uveljavil centralistični sistem v interesu tistih narodov, ki so se — kakor so trdili — prej upirali premoči Nemcev in Madžarov v tej državi; prišlo je do drastične uporabe obrazcev: »Otez-vous en que je m' y mette« in »Le devoir (les principes) c' est ce qu' on exige des autres«. Posledice zavezniške politike so bile: Evropa velikim, Srednja in Jugovzhodna Evropa pa malim zaveznikom; Mala zveza posnetek Velike zveze.

Zato smo krščanski pacifisti in evropski federalisti v nekem smislu pozdravili tisti del münchenškega sporazuma štirih vele-sil (29.—30. septembra 1938), ki je prisodil sudetske Nemce Nemčiji (čeprav bi, mislim, bilo boljše, da bi se izvedel Henleinov karlovarski avtonomistični program iz leta 1938, ki se je razbil ob nacionalno-hegemonistični nepopustljivosti Čehov) in ustvaril federacijo Češke, Slovaške in Podkarpatske Rusije kot enotno organizacijo v duhu ideje zvezne evropske države, — čeprav

je jasno, da ne moremo sprejeti metode ki se je uporabila v Münchenskem sporazumu. Zato sem v svojem članku »Sur la Nouvelle Route«¹ dodal še to misel, da se v tej mirni reviziji mirovni pogodbi ne smemo ustaviti pri reorganizaciji zgolj češkoslovaške države, vsaj v kolikor se ta tiče Srednje in Jugovzhodne Evrope,

3.

Naša država se je podala odločno na to pot in ni dalje čakala na dogodke: še konec februarja 1939, torej pred postankom češkega protektorata v marcu 1939, je prišlo do vladne spremembe v Belgradu. Takratni kabinet Stojadinovića, ki je s svojo zunanjo politiko glede na dva močna soseda naše države, Italijo (sporazum iz leta 1937) in Nemčijo, znatno poboljšal naš mednarodni položaj — kar se kaže najbolj v današnji vojni —, ni imel podobnih uspehov tudi v notranji politiki. Posebno, kar se tiče politične ureditve naše države, se zdi, da je Stojadinovićev kabinet ostal privrženec unitaristične in centralistične organizacije, ki jo je po večini pojmoval kot izraz velikosrbske hegemonistične ideje. Čeprav se je ta ideja mogla pred svetovno vojno uveljaviti v obliki koristne metode, ko je šlo za rušenje habsburške monarhije, je vendar postala ovira v urejevanju nove države, kajti to urejevanje ni bilo več mogoče v dotedanji obliki, ampak je imperativno velevalo federativno organizacijo. (Srbska napredna, prav za prav konservativna stranka, ki ji je tudi podpisani pripadal, je imela glede na zedinjenje srbskega naroda drugačno mišljenje o mednarodnih odnosih in mogočostih; bila je mnenja, da i splošni i srbski interesi govore za to, da naj se obdrži podonavski federativni sistem, pod pogojem kajpak, da dobi še izrazitejšo obliko v tem smislu.) Poleg tega je unitaristično-centralistični sistem oviral tudi pravilno delovanje ustavne in parlamentarne vladavine, ki se je po poskusu z dne 6. januarja 1929 razodela kot neogibno potrebna: v 20. stoletju tudi v Jugoslaviji ni bilo mogoče vladati na absolutistični način, to je brez ustave in parlamenta. (S tem nočem reči, da izven demokratskega parlamentarizma ni ustavno-parlamentarne vladavine, tudi brez njega lahko pod omenjenim pogojem obstaja individualna, osebna in idejna svoboda, ta nosilka napredka.) Prva Cvetkovićeva vlada, ki je imela ideološko oporo tudi v sklepu Združene opozicije z dne 8. oktobra leta 1937., je brez dvomnosti pristopila k reševanju hrvaškega vprašanja kot prvega in najmanj odložljivega vprašanja v celotnem delu na reorganizaciji države. In že po nekaj mescih (26. avgusta 1939) je druga Cvetkovićeva vlada (Cvetković-dr. Maček) objavila

¹ Genève, 1938, Extrait de »La Revue Mensuelle«.

naredbo o Banovini Hrvatski, istočasno pa tudi splošno naredbo o banovinah kot osnovni zakon za urejanje države na temelju avtonomnih banovin ali bolje rečeno na temelju zvezne države (Bundesstaat). S tem dejstvom je bila država postavljena na varen temelj, ki se bo po mojem mnenju mogla edino na njem ohraniti in uspešno razvijati. Čeprav je Jugoslavija morda prezgodaj prišla, ker ni bilo dovolj duhovne priprave nanjo (kot pri zedinjevanju Italije in Nemčije), in je zaradi tega bolj vojaška in diplomatska tvorba, vendar mislimo krščanski pacifisti, da se mora ta tvorba, poleg ostalih razlogov za njeno ohranitev, obvarovati že iz čisto pacifističnega prepričanja, ker bi razbitje naše države povzročilo veliko vojno v Evropi, podobno kakor je bilo ob priliki politike uničevanja avstro-ogrske monarhije. V tem smislu sem govoril tudi v svojem predavanju: »L'unification législative en Yougoslavie« v Institut de Droit comparé lyonskega vseučilišča dne 6. novembra 1933.² S svojim federaliziranjem torej Jugoslavija prispeva k splošnemu miru, obenem pa predstavlja poroštvo notranjega miru v sebi, ki ga vseh dvajset let unitarizma in centralizma ni mogla niti imeti niti najti. Jugoslovanska zvezna država bo tudi prispevek k federativni organizaciji same Evrope.

Kar pa se tiče temelja federacije, mislim, kakor sem to že imel priliko reči v nekem drugem svojem članku,³ da ga morajo predstavljati zgodovinske pokrajine, kajti pravične federacije ni mogoče izvesti na temelju samih narodnih individualnosti, ki so v nekaterih delih naše države zelo heterogene, posebno v Bosni, Hercegovini in Vojvodini, čeprav se v nekaterih drugih delih nacionalni moment sklada z zgodovinskimi pokrajinami, kakor je to slučaj v Srbiji, Sloveniji in Črni gori. Če imamo namreč pred očmi sam smoter federacije v splošnem (v Evropi) in v posebnem smislu (v narodno neenakih državah), smoter, ki pravi, naj se slabe narodne razlike in slabe narodnosti podredijo vse večjemu in večjemu etničnemu izenačenju narodov, ker tako etnično izenačenje vodi v etično enakost, ki je predpogoj univerzalnega krščanskega miru in bratstva, potem bo avtonomna organizacija nekaterih naših narodno pomešanih pokrajin vodila naravnost v to kulturno evolucijo. Zato mislim, naj naša skupna in suverena Jugoslavija obsega sledečih pet polsuverenih držav: Srbijo z Vojvodino (Vojvodina bi v okviru Srbije morala dobiti ožjo avtonomijo, ker je do neke mere zgodovinsko-pokrajinska individualnost), Hrvatsko in Slavonijo, (kakršni sta po prostoru bili na dan zedinjenja, 1. decembra 1918),

² Objavljeno v »Revue de l'Université de Lyon«, Lyon, 1934.

³ Članek: »Jugoslovenska Savezna Država«, druga izdaja, z opombami razširjena, »Pravna Misao«, Beograd, zvezek januar-februar 1940. (Prva izdaja v »Zeti«, Podgorica, božična številka, 1939—1940.)

Bosno in Hercegovino (v mejah od istega dne), Slovenijo in Črno goro (ravno tako v mejah istega dne).

Lahkota, prav za prav težkoča, s katero se bo izvedel ves načrt preurejevanja naše države, je odvisen od vseh treh glavnih narodov v njej, Srbov, Hrvatov in Slovencev pa tudi muslimanov, ki jih smatram za Srbo-Hrvate ali Jugoslovane, s čimer si usvajam tezo ministra Dj. Kulenovića — toda v prvi vrsti bo odvisen od Srbov. Od Srbov pa bo odvisen zato, ker so oni v tej državi najmočnejši in najvplivnejši činitelj: po številu imajo večino, gospodarsko so najkrepkejši. Na ta način bo tudi nadaljnji razvoj stvari v naši državi najbolj odvisen od Srbov; to se pravi, da bodo oni nosili najznatnejši del odgovornosti po etičnem načelu: kjer je več oblasti in moči, tam je tudi odgovornost večja, kakor so zavezniki (zmagovalci) na prvem mestu odgovorni za razmere, ki so nastale in bile po sklenjenem miru v Evropi, pa tudi za današnjo vojno v njej, čeprav je jasno, da za to vojno nosijo odgovornost tudi druge velike države.

Toda zato, ker so že sami Srbi začeli vedno bolj jasno uvideti, da je srbsko-hegemonistični režim nujno povezan s sistemom diktature, ki bodo na koncu koncev zaradi njega de oni trpeli, kakor so trpeli posebno po državnem udaru od 6. januarja 1929. leta, sem prepričan, da se bo pri njih vedno bolj krepila misel, da so najprej ljudje in kristjani in šele potem Srbi, to se pravi z drugimi besedami, da se bo šovinizem umaknil miselnosti, ki bo sprejemljivejša za iskren in širokosrčen federalizem, v čemer upam, da jim bosta sledila tudi ostala sorodna jim naroda, Hrvati in Slovenci, skupaj z muslimani.⁴

⁴ Kar se tiče samega modusa procedendi v izvajanju te politične obnove, mislim, da to ne more biti člen 116. ustave, kakor sem to v glavnem že pojasnil v spredaj navedenem članku Jugoslovenska Savezna Država (druga izdaja, 12. opomba), kajti zame je izven dvoma, da se člen 116 tiče le začasnih (neustavnih, prav za prav nezakonitih) ukrepov, in to v primeru izrednega stanja (l' état de siège, Belagerungszustand), nikakor pa se ne tiče navadnih sprememb (izmen, dopolnil in razveljavljenj), ad infinitum ustavnih odredb, o čemer govore norme v členu 115 ustave. Zato mislim: čeprav se je avtonomna Banovina Hrvatska že ustanovila na temelju procedure, nasprotne členu 115 ustave, vendar ne smemo iti dalje po isti poti in ustvarjati novih avtonomnih banovin — ki brez dvoma predstavljajo izpremembo unitarističnega ustavnega sistema — ampak moramo pristopiti k potrebnim, na ustavi zasnovanim akcijam, da pridemo do ustavodajne skupščine, ki bo s potrebno pomočjo drugega ustavnega činitelja ustvarila sklep o novi federativni ureditvi vse države.

TOMBOLA

Veselični prostor je bil v sadovnjaku, ki je ležal ob glavni cesti in se položno dvigal proti skupini hiš v bregu. Na visokem topolu je plapolala zastava, njegovo listje je trepetalo v šumu, ki je zvenel med nizkimi sadnimi drevesi. Od vseh strani so prihajali ljudje, posamič ali v gručah, kmetje z ženami, dekleta v domačih in mestno urezanih oblekah, dečki, ki so odrasli šoli, trška gospoda, ljudje iz tujih farâ. Vonj po oblekah, žajblju in novih deskah, ki so iz njih zbili mize in klopi, se je družil z glasnimi pozdravi znancev, s klici točajev in s hupanjem avto-busov, ki so prišli iz bližnjega mesteca. Ljudem se je videlo na obrazu, da zadovoljno tonejo v praznično družnost. Gibanje vseh je postajalo nejasno, njih volja je izgubljala svojo izrazitost. Hodili so med mizami in gledali v okrašene šotore, kjer se je prodajalo pecivo, okusna jedila in pijače. Gneča se je večala, omizja so se polnila, tu so se smejali šaljivcu, tam so se klicali, ob živi meji pa so se podili otroci. Tako je hrup postajal vedno večji in ni poglel niti takrat, ko je godba, sedeča na okrašenem odru, znova zaigrala. Zdelo se je namreč, kakor da izzivana množica svojo dobrovoljnost stopnjuje do trmaste glasnosti. Neko nasičenje je nastalo, solnce, hrup in sproščenost so polnile celoto ljudskega zbora, človeške kretnje in misli so tôpo zaplavale v njej. Človek se je predajal prijetni lahкости. Tudi meni se je zdelo pametno, da sem prišel — svetlih oči sem izginil v množici.

Breznikovi so sedeli z našimi. Med njimi je sedela gospa Micika, ki je prišla iz velikega mesta domov na počitnice. Ljudje so se razgovarjali o suši in o pomanjkanju denarja. Ena izmed gospodinj, ki govori z živalmi kakor s človekom, se je tolažila: »Pa bo zato prihodnje leto zemlja bolj rodila. V zimi je dobro premrznila, zdaj pa jo je solnce temeljito prežgalo.« Njen mož je vzel kozarec vina v roko in dejal: »Če drugega ne bo letos, bo pa vsaj vino, da bomo laže pozabili.« Gospa Micika je bila med njimi čudno razvneta, neprestano si je popravljala gube obleke in se obračala. Ko sem sedel k njej, mi je rekla:

»Hvala Bogu, danes laže diham. Vsaj enkrat nekaj bolj svobodnega razpoloženja. Pri nas v Sladkem vrhu smo kakor v kloštru. Kakšne so to počitnice?«

»No, no, le nič spakovanja,« so jo dražili njeni znanci, »vsaka Micika je pribežališče grešnikov.«

Gospa Micika se je obrnila proti enemu izmed njih in mu žugala: »Tebi bom pa nekaj povedala, ko se srečava v peklu.«

»O, saj ti nič drugega ne očitam, kakor da si malo preblizu šume«, ji je odgovoril.

»Ali ste ga videli, kako nam senco zavida,« se je gospa Micika branila.

Znanec pa se je krohotal: »Kaj senca! Jaz sem le na gozdne škrate ljubosumen.«

»Kaj pa, če si na Štefana?«

»Jaz pa vam tako povem, da bomo šli kmalu vsi za Štefanom v gozdove«, se je zresnil eden izmed možakarjev.

Štefan je pred par leti oblastem zbežal v obsežne gozdove, od koder se je javljal s svojo četo in ustrahoval podeželske mogočnjake. Orožniki so ga iskali že drugo leto, pa ga niso mogli dobiti. Nihče si ga ni upal izdati, marsikje je imel skrivne zaveznike. Postajal je ljudski junak, mnogim je pomagal v zadregi.

»Res je, nocoj se bo gotovo nekaj zgodilo, slišala sem, da so na sledu ženski, ki je s Štefanom,« je dejala gospa Micika.

»To bo iskanja, v vsakem vrhu ima eno,« je poprijel možak.

»Ni res,« je jezno segla v besedo ena izmed žensk, ki je gledala od sosednje mize.

Godba je zaigrala. Ljudem se je za hip vžgala v očeh divjost in nato zopet uplahnila. Mize so se čisto sklenile, klopi zašilbile, glasni govor spremenil v napeto hrupnost. Pri naši mizi smo po vrsti nazdravljali slehernemu v družbi, dokler nas ni prekinila trobenta. Na lesenem odru, kjer naj bi se zvečer zavrteli pari, je glasno spregovoril človek in oznanil začetek tombole.

»Aha,« so rekli vsi in razgrnili po mizah tombolske srečke. Nekateri so kupovali še nove in si pripravljali svinčnike za črtanje števil. Ko sem svojega bil ponesel domačim in se pri tej priliki malo razgledal naokrog, sem videl, da je mimo šotora, ki je na njem stal napis: Za žalost in veselje, baš prihajal bebec Jaka. Roke je nosil na hrbtu prekrižane; pri vsakem koraku se je privzdignil na prstih, sunil s telesom predse ter oprezno pogledoval okrog sebe. Nikdo se mu ni čudil; kakor ni zamudil nobene gostije ali sedmine, tako ni zgrešil niti te veselice. Nosil je predpasnik in oguljeno čepico, le orglic ni imel v ustih kakor navadno in tudi rezgetal ni, ko je videval znana dekleta. Nenaavadna množica v sadovnjaku, godba, šotori in veselo vrvenje brez kakega pravega središča, to mu ni šlo v glavo. Otepal se je dece, ki ga je od zadaj zbadala, in pocukal mlado žensko, ki je stala pred njim. Kakor vsi glušci, jo je glasno vprašal: »Kaj je to?« ter pokazal naokrog.

Mlada ženska se mu je sklonila na uho in mu rekla s čudnim glasom: »Ljudje bi radi nekaj dobili.«

Jaka ni več spraševal, kaj, marveč je sklenil roke in dejal smešno sopeče: »Lepo prosim, meni tudi nekaj.«

Ženska se je nasmejala, ga prijela za ramo in se ozrla po prodajalcih, ki so ponujali zadnje karte: »Eno srečko prosim!«

Plačala jo je in jo dala Jaki, ki je roko držal še vedno iztegnjeno. Dekleta, ki so sedela blizu in ga poznala, so ga začela klicati. Mlada ženska ga je peljala do njih, napisala na drugo stran srečke njegovo ime in jim rekla: »Črtajte mu številke, morda bo pa le kaj.« Ko se je obrnila, sem še videl njen smehljaj, kako se je pretil v sanjavost; nato je izginila med ljudmi.

Takrat pa so se že začele javljati prve številke. Ljudje so vstajali, da bi bolje slišali, nekateri so že tekali po prve dobitke.

»No, že vidim, v eni roki bom odnesla, kar bom dobila,« se je jezila gospa Micika, ko sem se vrnil.

Hrup množice je polegel blagodejno, šumenje je postalo zamolklo kakor v pridnih panjovih, le tu in tam je kdo glasno vprašal ali odgovoril. Tudi godba je umolknila.

V slehernem človeku se je prebudil čut za nenadnost, vsi so se zagledali v številke ali v veliko stojnico, kjer je na policah ležala množina majhnih in velikih dobitkov, četudi je vsakdo pričakoval, da bodo njegov dobiček prinesli nekje od zadaj, zavitega v velik zavoj. Skoraj sram je bilo človeka, ki je prinesel kaj malega. Mož, ki se je povrnil k naši mizi, je dobil krtačo za tla. Skril jo je v notranji žep suknje in jo pri mizi tiho pokazal sosedu, ki se je zakrohotal: »No, zdaj boš vsaj enkrat čist.«

Sladka bolečina pričakovanja je postajala vedno večja. Solnce se je nagnilo, mlačna prijetnost je zavela iz drevesnih krošenj. Človek je postal širji, oči so mu postale večje in svetlejšje; pričakovanje se je spreminjalo v nestrpnost. Povračala se je glasnost, muzikanti so hodili med ljudmi in zbijali šale. Fant, ki je zadel iz lesa izrezljano cerkvico, jo je postavil med ljudmi na tla, se vsedel poleg nje, potegoval za zvonček v stolpiču in posnemal berača: »Češčena Marija, milosti polna...« Pri neki mizi pa so pozabili na tombolo in začeli hreščeče peti, dokler jih okolica ni pomirila, kajti trobenta se je znova oglasila in oznanila, da prihaja glavni dobiček.

Stopil sem do table s številkami, kjer so se gnetli nepočakanci in držali v rokah srečke, ki jim je manjkalo le še par števil. Nastala je tišina, v prvi mrak so padale nove številke: padla je prva, padla je druga, ljudje so se z utripajočim srcem nagnili naprej, padla je tretja številka. Stiskalo jih je v grlu, vedeli so, zdaj mora nekdo zavpiti. Že so oči podrhtevale, ko je nekje nastalo prerivanje. Ženski glas je zaklical: »Tombola!«

Ko je dekle prišlo do stojnice, je smešno dejalo: »Jaka je dobil tombolo.«

Ljudje so se spogledali: kakšen Jaka? Ko pa so videli dekle, kako razlaga, niso več dvomili, neumljivo začudenje jih je obšlo in se širilo vse dalje. Tombola je izpadla skrivnostno, vendar ne nepravilno.

Jaka ni slutil nič hudega. Hodil je z rokami na hrbtu med ljudmi. Pri vsakem koraku se je privzdignil na prstih in suval s telesom predse. Hipoma se je par ljudi obrnilo proti njemu in ga zvalo. Najprej se je neumno zasmel, ko pa je videl, da se vse obrača proti njemu in da se stegajo roke za njim, se je ustavil blodnih oči in ničesar ni razumel. Zakrilil je z desnico v praznem prostoru in grgraje zavpil proti rokam: »Daj mi mir!« Vedno bolj se je unikal proti živi meji; ko mu je nekdo hotel na lep način razložiti, da je dobil tombolo, je stopil v koprive in od groze zavrisnil. Ljudje so ga začeli miriti, dekleta so ga klicala, toda nepojmljiv hrušč ga je uničeval, da se je tresel in bledel. Ko ga je neki mož, ki se mu je njegova nedopovedljivost zdela neumna, zgrabil za predpasnik, se je Jaka z zadnjimi močmi iztrgal in se presunljivo vrgel skozi živo mejo ter glasno vekajoč utonil v vedno gostejšem mraku.

Ljudje so se za trenutek ustavili kakor vkopani. Toda le za hip. Veselični prostor se je na mah spremenil. Točaji so obešali pod drevesa prižgane svetilke, na plesišču so zasvetili lampijončki, nastala je noč, mlačna in opojna. Raz ljudi je padla zaskrbljenost, oči so se znova zasmelale, obrisi so lahno poskočili in sleherni človek se je premaknil, kakor bi zavela sveža sapa. Fantje so tombolske srečke mečkali v kroglice in z njimi zadevali dekleta. Godba je zaigrala poskočno pesem, da so se glasovi veselo prelivali v večernem zraku, se ovijali drevesnih krošenj in preplavljali ljudi. Plesišče se je mahoma napolnilo, pari so se vrteli in stiskali, v šotorih je bila gneča, mize so bile zasedene. Kmečke žene so snele svoje naglavne robce ter naslonjene ob mizo z nasmehom poslušale pogovor mož, ki so kadili cigare, kričavo govorili ter se tolkli po ramenih. Na enem koncu so se zbrali sami fantje in veselo prepevali.

Mérica me je potegnila za roko in mi šepnila na uho: »Zakaj pa nič k nam ne pridete?«

»Saj res,« sem se spomnil sosedovih deklet ter se oprostil pri gospe Miciki, ki je začela plesati z domačimi fanti.

»Lepa reč,« so me sprejele, »ti se zabavaš, me pa se tukaj mučimo. Kar si snoči začel, moraš danes končati.«

Njihov šotor iz zelenja je bil razdeljen na tri prostore, v vseh so viseli živobarvni lampijončki in metali motno luč na majhne solnčnične cvetove, ki smo jih snoči bili družno zatakneli za veje, a so zdaj že uvelo viseli navzdol. Zelena trata je bila že poteptana, v šotoru je vrelo kakor v čebelnjaku. Ob majhnih mizah so stali možakarji in si med glasnimi govorancami napijali. Smuknil sem med njihovimi težkimi sencami in prišel v kot k dekletom, ki so sklenile: »Za blagajnika boš, ne moremo zmagovati.«

Kuhale so črno kavo, dobro in dišečo. Ljudje so se kričé zabavali. Vedno več jih je bilo, prihajali so in odhajali. Le po

koteh so sedeli eni in isti. V enem so se gnetli študentje, eden med njimi je položil glavo v naročje učiteljici, ki so ji prsi silile izza izrezane bluže. V drugem kotu je slonel stari šumak, ki so ga pred nedavnim oglobili z denarno kaznijo. Ko si je podpiral glavo, se mi je zdelo, da ga vidim nepremičnega kakor vsako nedeljo pod cerkvenim korom. Naenkrat sem zagledal velik bankovec v njegovih rokah, bulil je vanj, držal ga s prsti, potem ga je krčevito stisnil, se sunkovito zravnal in hripavo kriknil:

»Živijo, Štefan!«

Ljudje v šotoru so obstali. Nekdo je nekoga polil s črno kavo, nastal je pritajen molk, gledali so šumaka in niso razumeli, kajti njegovo lice ni bilo več tuje od čudnega krika, tudi ni imel pijanih oči, ampak razsvetljen, dobroten izraz. Napolnjevalo ga je veselje, notranja radost, in ko je med ljudmi opazil starega Ciproša, mu je nerodno mahnil:

»Pridi sem! Bova spila na Štefanovo zdravje!«

Ljudje so se pomirili, smeh se je pojavil, iz študentovskega kota se je oglasilo: »Mi se imamo radi, radi, radi, radi...«

Mérica me je zagrabila skozi zeleno steno šotoru in me prestrašila, obrnil sem se in pogledal skozi uvelo vejevje. Mérica je odbežala, toda v slabem svitu luči, ki so visele pod jablanami in svetile razigranim gručam okrog miz, sem zagledal mlado žensko, ki je bila kupila Jakcu tombolsko karto, kako je s skrivno kretnjo dajala bankovec kmetu iz Sladkega vrha.

Postal sem gluha za šum nočnega veselja. Na plesišču so plesali, kozarci so zveneli. Študent je sredi šundra pel in brenkal na kitaro. Lampijoni so ugašali, zato so vtaknili sveče v steklenične vratove in jih prižgali, skozi vejevje je prihajala mesečinska luč. Vstal sem in odšel iz šotoru.

Mlada ženska je slonela ob drevesu in zrla v veselični prostor. Presenetil sem jo in ji dejal s smehom na obrazu: »Dajte še meni.«

Dvignila se je in za trenutek onemela, nato pa me je zagrabila za roko ter me krčevito stiskala:

»Molčite, prosim vas. Molčite, čeprav ne morete razumeti. Prosim vas, lepo vas prosim.«

Gledal sem jo, iz notranjosti me je prepravljala jasnovidnost. Dekle je zvenelo v veliki zavzetosti. Vse na njej je govorilo o veliki, enostavni zvestobi.

»Molčal bom zato, ker razumem.«

Njena krčevita roka je popustila, obležala je v moji dlani kakor mehka perot. Šum nočnega veselja je tekkel dalje.

»Hvala vam,« je rekla tiho.

»Pozdravite Štefana,« sem rekel. »Nekdaj sva se poznala.«

Oči so se ji zasvetile, nič ni rekla več, stresla mi je roko in izginila za živo mejo.

Nisem se mogel več vrniti v šotor, krenil sem po veseličnem prostoru navzdol. Nad neko mizo se je zažgal lampijon in plahutaje gorel, pijan človek ga je gasil z vinom. Plesišče je bilo še vedno polno, dekleta so skakala čez njegovo polomljeno ograjo, ena je padla vrišče v travo. Godba je igrala majavo, gospa Micika je bila med muzikanti. Eden izmed znancev je stal razkoračen in vpil za mano. Na cesti pod veseličnim prostorom je končal pretep, ljudje so stali okrog krvavega fanta, ležečega na tleh. Odšel sem po trdi cesti, politi z mesečino; na obeh straneh se je nagibalo polno drevje in se združevalo z zemljo. Tenka megla je bila razpredena nad svetlo dolino, za menoj je igrala godba. Čim dalje sem šel, tem jasneje in mileje je igrala. Vesela melodija se je spreminjala v čisto žalost, ki je trepetala nad polji in gozdovi. Okrog melodije pa je zvenel moten šum nočnih ljudi, kakor od norega veselja gostij ali od požara.

VIDA TAUFER

ROŽMARIN

Vsadila sem vršiček rožmarina,
prilivam mu po kapljicah vode;
rahljam mu zemljo, listi zelene,
in steblo raste kakor bolečina.

Na njem prelestni vonji rahlo spe,
vsak dan z dotikom rok jih prebudim
in čutim ure, ki se v mrak gube,
v samoti tesni z njimi hrepenim.

Kdo zna hoditi mimo vsega zla,
v trpljenju najti vedno pravo smer,
objeti z dušo vse stvari do dna,
še preden mu prisije tih večer?

Življenje mnogim je z bridkostjo dano,
ko rožmarin otožno jim dehti.
V občutjih tihih venomer blesti,
saj skrivajo na srcu težko rano.

PROBLEM KATOLIŠKE SKUPNOSTI

Francoski časopis »Les Lettres« je leta 1928. odprl anketo o vprašanju: »Križa elit in francoski katoličani«. Ta anketa naj bi bila po zamisli časopisa nekako javno in občestveno izpraševanje vesti. Odgovori na to anketo so bili zelo različni in so dali dovolj nepopolno sliko katoliškega francoskega razumskega sveta. Ob anketi pa se je sam po sebi postavljal problem katoliške skupnosti ali edinosti med katoličani. Znani teološki strokoonjak in veliki borec za moderni apostolat katoličanov v svetu, msgr. Bruno de Solages, se ga je lotil z vso potrebno resnostjo in ga zajel zlasti z vidika apostolata ali izžarevanja katolicizma v svetu. Najprej je ta njegova študija izšla kot članek v »Revue apologétique« (julij 1929.), potem pa jo je povzel v svoji knjigi »Problème apostolata v modernem svetu.«¹ Prinašamo čim bolj mogoče točen prevod tega poglavja imenovane knjige. Izpustili smo samo tu in tam nekaj stavkov, ki so bolj stilističnega pomena ali se nanašajo zgolj na konkretne razmere v Franciji.

1. Utvara katoliške skupnosti.

Antinomija: Samo katoliška dogma je tisto polje, kjer je katoliška skupnost strogo obvezna. Taka skupnost pa je nezadostna za dejavnost katoličanov na mnogih področjih. Sklep: Teoretična nemožnost skupnosti vseh katoličanov na vseh poljih njihovega delovanja.

Večina katoličanov se ravna po pregovoru »sloga jači...«, zato želijo katoliško skupnost, toda pri tem ne premislijo dobro, kaj je prav za prav skupnost, ki bi jo hoteli ustvariti, ne pomislijo, če njihov »bodimo složni« v neki naivni in nezavestni prevzetnosti ne pomeni le »mislite, kot mislim jaz, in soglasje bo ustvarjeno«.

Če to vprašanje od blizu pogledamo, vidimo, da je v teh sanjah o katoliški skupnosti dokaj utvare. Izraz sam je na splošno dvoumen; samo tedaj mu damo več jasnosti, če pretehtamo sam pojem skupnosti: praktično to pomeni, da natančno določimo področje, na katerem bi radi imeli skupnost med katoličani.

Da je glede tega precej zmedenosti med duhovi, je pokazalo mnogo odgovorov na omenjeno anketo. Najbolj pretresejo človeka besede, ki jih je zapisal E. J. Regrettier, govoreč o mladih francoskih katoličanih, ki so se kot on iskreno podvrgli obsodbi nad »Action française«. Takole pravi: »...Nato se vprašujejo z neko razumljivo plahostjo, kdo bi imel v teh okoliščinah korist od skupnosti, ki jo priporočate. Recimo, da se vsi katoličani zedinimo proti komunizmu. Ali bomo našli potem, ko ga bomo kdaj premagali, še kak drug bistven problem, ki naj bi nas povezal v skupnost...?«

Ustvarjati skupnost Kristusovih učencev s protikomunizmom...! Skupno bogastvo katoličanov ponižati do tega, da ga opredelimo zgolj kot opozicijo zmotni sodobni socialni teoriji! Sramota bi bila, če bi si

¹ Le problème de l'apostolat dans le monde moderne. Editions Spes, Paris 1937. — Preveden je prvi del (Le problème de l'union des catholiques) prvega poglavja (Le degré d'unité requis pour l'apostolat en ses divers domaines) — str. 22-67.

šli iskat možnosti za soglasje med katoličani, za katoliško skupnost, tako rekoč izven katolicizma samega.

Nekateri, ki zavzemajo, kakor se zdi, predvsem logično stališče, bodo enostavno zaključili, da se more skupnost katoličanov, v kolikor so pač katoličani, ustvariti edinole na torišču katolicizma samega. Skupno torišče katolicizma kot takega pa je njegov verski nauk, dogma. Tukaj moramo vsi katoličani soglašati. Torišče stroge obvezne edinosti ni torej na primer tomizem, ampak Credo in definicije koncilov; niso zamisli »socialnih katoličanov« (tako pravijo skupini francoskih katoličanov), ampak zapovedi evangelija: pravičnost in ljubezen; ni program »ljudske stranke«, ampak tradicionalni nauk, ki ga kliče v spomin Leon XIII. v okrožnici Immortale Rei o ureditvi države. Vsako dodajanje takemu programu katoliške skupnosti česar koli, kar ni mogoče zahtevati od katoličanov v imenu vere, bi imelo povrh še to veliko nepriliko, da bi kompromitiralo Kristusovo blagovest, ker bi se pač upravičeno zdelo, da jo navezuje na bistveno tostranske človeške elemente. Vsa sodobna zgodovina pa nam jasno priča o nevarnosti takih izpostavljanj in papež Pij XI. uporablja ravno ta² leta vso svojo papeško avtoriteto, da bi ločil katolicizem od vsega, kar ni katolicizem.

Te trditve so neovrgljive. In vendar bi pokazal temeljito nerazumevanje potreb katoliškega delovanja in popolno nepoznavanje načinov, kako evangeljski kvas oblikuje svet, kdor bi hotel omejiti delovanje katoličanov na to področje.

Kako to — bodo nekateri vprašali in se začeli zgledovati — ali ni katoliška verska resnica za vse katoličane dovolj močna, da jih združi? Ali ta verska resnica ne zadostuje vsem v konkretnem življenju? Ne, ne zadostuje! Zato ne, ker je samo splošen nauk. Takole pravi Jaques Leclercq: »Katoličani v svetu ne živimo zgolj s splošno versko resnico, ampak tako, da to splošno resnico prilikujemo konkretnim danostim in si iz vsega preiščljeno ter vztrajno ustvarjamo svoj konkretni sestav.«

Kvas evangelija moramo torej katoličani vzeti in ga vmesiti v gmoto človeštva. Narediti moramo kruh, ki ga moremo lomiti svojim sodobnikom v hrano. Človek namreč ne živi od čistega kvasa, ampak od prekvašenega kruha. Prekvašen kruh ima sicer v sebi kvas, ima pa še druge sestavine mimo kvasa. Podobno je s krščansko versko resnico. Če ji damo določenejšie vidne oblike, če jo navežemo na bolj konkretno človeško življenje, izgubi ravno zaradi tega svoj splošni značaj in se pomeša s potrebami. Zato »katoliška« ustanova ni več »katolicizem«. To je usodno, toda popolnoma nujno. Še najbolj pravoveren in neoseben pridigar vedno vrine svojo osebno razlago v tekst, ki ga razlaga, in po svoje pobarva dogmo, ki jo tolmači. Vedno so mogoče razne razlage in različni pogledi. Zato velja: četudi je samo ena dogma, je vendar več katoliških teoloških in filozofskih šol, kakor na primer avguštinska, tomistična, skotistična itd.; zato je več katoliških socialnih struj in ustanov, ki se času in kraju primerno spreminjajo; zato je več različnih ustav in političnih smeri, ki se jih katoličani popolnoma upravičeno smejo okleniti. Čim dalje gremo v podrobnosti znanstvenih zaključkov ali konkretnih aplikacij, tem širše je torišče, kjer morejo biti katoličani istočasno različnih mnenj in smeri, pa ostanejo vkljub vsemu popolnoma pravoverni. In ravno zato se mora na teh področjih vsak sam odločiti in izbirati.

Tako je torej problem katoliške skupnosti — vsaj take, kakor o njej mnogi sanjajo — v sebi neke vrste protislovje: na eni strani ni mogoče prisiliti katoličanov k edinosti drugje kakor na področju

² Pisano leta 1936.

vere in verskega nauka (o vprašanju pokorščine, ki pač ves problem prenese nekoliko na drugo polje, bomo govorili pozneje), na drugi strani pa morajo katoličani nujno zavzeti svoje stališče v vprašanjih, kjer je mogoča najbolj pravovernemu katoličanu različna izbira in odločitev. Brez takega stališča v življenju je delo katoličanov nemogoče.

Bernoville je sicer postavil problem skoraj z istimi besedami, pa se je prestrašil zaključka, čeprav je vendar nujen: ni mogoče ustvariti katoliške skupnosti na vseh področjih, dasi morajo katoličani delovati na vseh teh področjih. Takole označuje pogoje katoliške skupnosti: »če se hočemo zediniti, moramo:

1. ustvariti soglasje na tistem področju, ki nam je že itak vsem strogo skupno. To je področje verskega nauka in katoliškega pojmovanja sveta, ki je že silno široko;

2. ustvariti soglasje v bistvenih aktualnih vprašanjih, četudi so pereča. Edino taka pereča vprašanja so namreč vredna našega požrtvovalnega dela;

3. priti do soglasja ne samo v načelih, temveč tudi v metodah in praktičnih sredstvih delovanja.«

Toda kdor tako govori, mora istočasno priznati, da se ravno s tem, da tako govori, že vnaprej odreka skupnosti vseh katoličanov. Kajti edino področje verske resnice nam je vsem docela skupno. Kakor hitro pa k temu kaj dodamo, pa naj bo to kakršno koli »katoliško pojmovanje sveta«, v kolikor je že izven področja verske resnice, nimamo več pravice, zahtevati v imenu katolištva, da se nekdo pridruži našemu programu.

Skratka, nihče naj ne misli, da bo zbral vse katoličane na raznih področjih akcije, kjer je treba dati pač še druge smernice kakor tiste, ki nam jih daje sam verski nauk. Na teh področjih akcije bo torej vedno nujno več katoliških skupin in struj in to tem bolj, čim bolj se evangelijski nauk razredči v prigodnostih akcije. Največ, kar je mogoče doseči, je edinstvo v vprašanjih, ki sicer niso sama po sebi stroga verska resnica, ki jim pa verska resnica tako jasno nakazuje rešitev, da se soglasje med pravimi katoličani ustvari nekako spontano in samo po sebi. To področje bi mogli imenovati — kakor je navada pri teologih — skupen katoliški nauk. Je pa ta skupni nauk še vedno premalo konkreten, da bi mogel tak, kakršen je, služiti uspešni delavnosti katoličanov na marsikaterem področju.

Na takih področjih akcije torej katoličani ne smemo iskati formul, ob katerih bi hoteli zediniti vse katoličane, če namreč hočemo sploh kaj doseči. Pritegniti moramo k svoji formuli tiste, ki jo pač hočejo sprejeti.

Marsikdo bo ob taki rešitvi vzdihnil: »Če pa je tako, da je nemogoče doseči katoliško skupnost, potem se sploh nič ne da storiti, potem rajši vse pustimo, naj gre, kakor hoče...« Zakaj vendar? Ali je edinstvo katoličanov na vseh področjih udejstvovanja zares pogoj izžarevanja katolicizma, ali naj bo brezpogojna skupnost katoličanov kakor čarobno zdravilo za vse rane? Ali ni v takem pojmovanju podzavestno skrito napačno pojmovanje tistih, ki si katoliško akcijo zamišljajo le po organizacijskem vzoru političnih strank? Ustroj politične stranke spači v marsikateri katoliški glavi pravi pojem katoliške skupnosti in vzbudi prepričanje, da si moramo katoličani poiskati čudežni obrazec, ki ga bomo mogli povsod uporabiti, na katerem koli področju.

2. Katoliška skupnost — čudežni obrazec.

Nujnost skupnosti je različna na različnih področjih: 1. individualen apostolat, 2. intelektualna akcija, 3. politična in socialna akcija, 4. »Katoliška akcija«.

Poglavitno udejstvovanje katoličanov je osebni apostolat vsakega katoličana, ki je res prežet s svojo vero in hoče zato pritegniti h Kristusu ljudi, s katerimi živi. To področje bi moralo biti vsem katoličanom najvažnejše. Kristus svojega poslanstva na svetu ni poveril predvsem intelektualcem, filozofom ali teologom, tudi ne kakim političnim ali socialnim organizatorjem, temveč apostolom. Po taki osebni apostolski dejavnosti, z besedo in zlasti z zgledom, je Cerkev preobrazila stari rimski svet. Res je, da je pokristjanjevanje ustanov največ pripomoglo k temu, da je poganstvo dobilo zadnji udarec. Toda tudi to pokristjanjevanje je bilo le zaključek počasne in nevidne osebne krščanske dejavnosti, ki je bila na delu tri sto let. Izžarevanje osebne krščanstva je bilo najmočnejši činitelj v rasti prve Cerkve, tega ne smemo katoličani nikoli pozabiti. Najprej in predvsem apostolat, potem šele intelektualna ali organizacijska akcija.

Za tak osebni apostolat katoličani ne potrebujejo druge skupnosti, kakor jo imajo v Cerkvi: skupna vera in skupen življenjski vzor. Na tem torišču je bistveno to, da smo v polni in resnični meri katoličani. Brez dvoma bo celo na tem področju vsakdo hodil nekoliko svoja pota. Izbirati bo moral med raznimi asketičnimi smermi in uporabljati razne metode osebne apostolata. Toda te razlike tako v osebne verskem življenju kakor v izžarevanju vere, ki vplivata nanjo način mišljenja in značaj, niso nikaka ovira, da ne bi močno sodeloval z vsemi drugimi katoličani v delu za isti cilj: vse priveriti h Kristusu.

Nikoli ne bi smeli zamolčati tega katoliškega udejstvovanja, kadar govorimo o delu katoličanov v svetu. Mislimo pa navadno na nekaj čisto drugega, kadar govorimo o skupnosti in edinosti katoličanov, mislimo na intelektualno, socialno in politično področje udejstvovanja katoličanov.

Ali je na teh dveh področjih katoliška skupnost enako potrebna, ali je mogoče za obe področji dati eno in isto rešitev? Kdor kaj takega trdi, pač ne pozna silno različnega značaja v teh področjih.

Upravičeno se smemo vprašati, ne samo, ali je soglasje na področju intelektualnega dela mogoče — razume se izven kroga, ki nam ga vsem zarisuje verska resnica —, temveč tudi, ali je koristno. Kaj bi na primer pomenilo filozofsko soglašanje med Blondelom in Maritainom, ali bi privedlo koga bliže katoliški resnici? Saj pravi Bernouville: »Marsikdo je prišel v Cerkev po Léonu Bloyu, ko čisto gotovo ne bi prišel po Claudelu. Goyau privlačuje tiste, ki jih Paul Bourget odbija, in obratno.« Čemu bi torej služilo soglasje tako različnih duhov? Njihova svojska pot po različnih stezah, ki so končno vse usmerjene h Kristusu, je ravno njihovo najboljšo sodelovanje, ker približuje krščanske vrednote najrazličnejšim duhovom.

Na torišču misli ne bomo torej nikoli našli druge osnove za soglasje med katoličani — če nočemo zaiti v dvoumnosti — kakor jo izraža že stari obrazec cerkvene modrosti: »In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas«, kar pa nikakor ne pomeni: »Edinost tam, kjer jaz mislim, da je nujna; svoboda tam, kjer jaz mislim, da so vprašanja dvomljiva; ljubezen do vseh, ki tako mislijo kakor jaz.« Pač pa pomeni: »Edinost v vprašanjih verske resnice, svoboda med raznimi pravovernimi miselnimi sistemi, enaka ljubezen do mojih nasprotnikov kakor pristašev!« Izven kroga verske resnice je skupnost katoličanov na torišču misli mogoča samo kot skupnost družin, ki so jih zbrali posamezni sistemi. Potreba te skupnosti je samo v tem, da se strnejo delavci v družine, ki sodelujejo na podlagi svojih različnih sistemov v višji verski skupnosti.

Občutno drugače se nam zastavi problem, če gremo na praktično organizacijsko področje socialnih in političnih gibanj. Nihče se ne »organizira« sam zase, mora jih biti več; še več: če hočemo doseči

kake znatnejše uspehe, nas mora biti mnogo. Na tem področju je neka skupnost brezpogojno potrebna, brez nje ni uspehov. Je pa na tem področju tudi laže doseči edinost, kakor na torišču misli. Da se zedinimo ob kakem organizacijskem programu, z lahkoto žrtvujemo kako svoje praktično osebno naziranje, ki zaradi tega pač nič manj ne nadaljuje svojega življenja v oni globini nas samih, kjer so zakoreninjene naše ideje. Kadar gre namreč za akcijo, more naša volja poseči vmes in odločiti v prid edinosti, kar je največkrat nemogoče takrat, kadar gre za miselne zadeve.

Če hočejo katoličani kot državljani kaj resnega doseči, morajo biti nujno strnjeni v socialnih in političnih skupinah, ki v ničemer ne nasprotujejo veri. Toda ali je upravičen zaključek tistih, ki iz te nepopbitne resnice skočijo v sklep, da je treba ustvariti samo eno tako skupino, da je treba narediti »katoliško stranko«, kjer naj bi se združili sploh vsi katoličani, kjer bi bili na področju politične akcije tako rekoč doma? Vse, kar smo že do sedaj rekli, jasno kaže, da je taka rešitev enostavno »nasprotna naravi stvari same« — kakor pravi točno Archambault.

Od katoličanov kot takih ne moremo zahtevati skupnosti nikjer drugje kakor samo na katoliškem področju. Silno mnogo je namreč takih socialnih in političnih vprašanj, katerim ni mogoče dati »katoliške« rešitve, vsekakor ne take katoliške rešitve, ki bi bila edino mogoča. Med raznimi mogočimi rešitvami je več takih, ki v ničemer ne nasprotujejo verskemu nauku. In vendar je silno važno, da katoličani v vseh teh vprašanjih glasno povedo svoje mnenje. Saj vendar ni mogoče omejiti socialnega in političnega delovanja katoličanov samo na krog vprašanj, ki jim daje verska resnica etnotno rešitev — kakor je na primer vprašanje razporeke, svobode Cerkev itd. Kaj takega bi bilo mogoče storiti samo začasno ob kakih krizi, kadar postavi življenje predvsem ta verska vprašanja na političnem torišču v ospredje. Edino v tem primeru bi si bilo mogoče zamisliti neko katoliško stranko — ki pa je še vedno mogoča v različnih oblikah. Taka stranka bi bila pa le praktična in časna potreba. In še v tem primeru bi to storili prisiljeni od zunaj in proti svoji volji.

Na splošno je želeli, da taka strogo verska vprašanja izginejo iz volivnih borb in da jim na drug način najdemo zadovoljivo rešitev. Tako pridobi država na verskem oziru, ki je ugoden za razvoj njenega prospeha; pa tudi Cerkev ima od tega veliko korist, da se v duhovih množice evangelij ne poveže z raznimi prigodnimi stališči političnih strank, ki so dostikrat evangeliju popolnoma tuje.

V izrednih primerih krize, »kadar se — po besedah Pija XI. — politika krivično vmešava v vero«, je Cerkev včasih proti svoji volji prisiljena, da se brani in da strne svoje otroke tudi na političnem torišču, kjer ji grozi napad. Tako delovanje katoličanov na političnem torišču pa preide potem na področje KA v pravem pomenu besede. V takih izrednih primerih je mogoče, da postane skupnost katoličanov tudi v taktiki nujna, četudi ta taktika ni edino možna.

Če bi namreč ob takih prilikah vsaka katoliška skupina zase izbirala sredstva v borbi za višje skupno dobro, ki je v nevarnosti, bi učinkovitost njihove akcije kaj lahko zginila. Skupnost v praktičnem konkretnem nastopu je ob taki priliki nujen pogoj uspeha. Toda to skupnost na političnem torišču v takih izrednih primerih je mogoče ustvariti edino tako, da poseže vmes pristojna cerkvena avtoriteta. V kolikor namreč skupnost katoličanov ni obvezna po verski resnici, postane obvezna po pokorščini.

V normalnih časih povzroča ta pokorščina obvezno skupnost samo na področju KA. Res je sicer, da je apostolat bistveno individualen. Nič manj pa ni res, da mora biti hierarhično organiziran. To je nujno,

če že ne iz drugih razlogov, pa vsaj iz tega, da je mogoče prav uravnovesiti apostolske sile in kontrolirati njihovo zares krščansko usmerjenost. To je potrebno dandanes še prav posebno zato, da se pomnoži njihova učinkovitost. Na tem področju apostolata v strogem pomenu besede ustvarja skupnost in edinost cerkvena hierarhija sama neposredno iz moči svoje božje oblasti.

Izven področja KA — kjer je skupnost katoličanov pač neposredno sad cerkvene organizacije same — pa ni mogoče katoličanov združiti drugače kakor samo v delne »skupnosti«: v razne šole na področju misli, v razne struje na področju socialne in politične akcije. Kdor bi hotel izsiliti na teh področjih pravo katoliško skupnost, bi izmalčil sam pojem edinosti med katoličani, kajti ta skupnost ni na ravni diskusij in strank. Edinost raznih katoliških šol in strank ni namreč v tem, da vsi izenačijo svoje sisteme in svoje programe, temveč v tem, da vse te šole in stranke koreninijo v isti skupni verski resnici in jih vse giblje ista Kristusova ljubezen in da teži udejstvovanje vseh k isti Kristusovi ljubezni.

Potemtakem je pri nas med katoličani vse v redu. Žal da ni! Vse naše katoliške skupine bi se morale pri vseh svojih popolnoma upravičenih razlikah zlitii v globoko soglasje. Saj nastaja iz soglasja različnih glasov to, kar daje harmoniji lepoto in bogastvo. Od kod to, da se namesto takega soglasja sliši pri nas večkrat disharmonija? Ko hočemo označiti njene vzroke že delamo praktične sklepe.

3. Pogoji harmonije.

Ne skupnost v enem sistemu ali v eni sami stranki, ampak globoka harmonija med raznimi strankami in različnimi ideološkimi sistemi. To pa je doseči: 1. s krščansko hierarhijo vrednot; 2. s smislom za realnost; 3. s krščanskim duhom.

Recimo, da imamo pred seboj dva francoska katoličana, ki se prištevata k različnim strankam. Če sta res iskrena katoličana, soglašata popolnoma v bistvenih vprašanjih, torej ne samo v splošnih o smislu življenja, temveč tudi v vprašanjih, ki so osnova socialne organizacije, kakor vrednost človeške osebe, temeljna enakost vseh ljudi, svetost družine, pokorščina zakonom, absolutna nujnost pravičnosti...

Brez dvoma imajo tudi ostali filozofsko-socialni problemi, o katerih nista istih misli, svojo važnost. Kljub temu pa ostanejo ti problemi v primeri s prvimi le drugotnega pomena. To sta dva brata, in vendar boš pogosto rekel, ko ju boš poslušal ali bral, da sta si sovražna! To pa zaradi tega, ker smo katoličani večkrat bolj vljudni, kadar pobijamo svoje verske nasprotnike, kakor pa v diskusiji s katoličani. Zakaj to? Ali zaradi pomanjkanja ljubezni? Često že, toda ne vedno. Korenina zla ne tiči tukaj, ampak bolj v neki krivi miselnosti: vnamemo se rajši ob drugotnih problemih, do bistvenih resnic pa smo bolj mrzli. Sprevrgli smo krščansko hierarhijo vrednot.

Dobro bo, če si na tem mestu preberemo nekaj stavkov iz izpraševanja vesti, ki ga je napisal filozof Benda v uporabo vsem »klerikom« (s to besedo je hotel označiti vse tiste, ki se s svojim duhovnim delom in s svojo mislijo postavljajo ljudem za vodnike; zraven duhovnikov razni intelektualci, znanstveniki, književniki itd...). Ni prav vse točno v tem njegovem »Izdajstvu klerikov«³, vendar mu nihče ne more odrekati ostrine pogleda na sodobne težnje in zanikati njegovo upravičenost. Tako je na žalost le preveč resnice v njegovem tretjem poglavju, ko pravi:

³ „Trahison des Clercs“.

1. »Kleriki« se razvnamajo v političnih strasteh.

2. »Kleriki« vmešavajo politične strasti v svoje delo, ki ga opravljajo strogo kot »kleriki«.

3. »Kleriki« podajajo svoj nauk tako, da s tem služijo političnim strastem, ker:

a) poveličujejo poedinosti in zanemarjajo duha celote;

b) se oklepajo praktičnih koristi in ne cenijo duhovnih vrednot.

Res je, katoliški »kleriki« navadno ne gredo tako daleč, da bi s takim početjem izdajali in kvarili nauk sam, vendar jemljejo krščanskemu nauku mnogo njegove učinkovitosti.

V koliko duhovih je krščanska hierarhija vrednot zatemnela! »Najprej politika«, ta nesrečna formula je pri mnogih naravnost vsakdanje življenjsko vodilo, ki jih odvrča, zlasti še mlajše, od pravega apostolata. Najprej koristi mojega naroda, najprej koristi moje stranke, mojega socialnega razreda... in na torišču misli moja idejna šola... Mnogi sicer z besedo odločno zavračajo take formule, v resnici pa se po njih ravnavajo, ker so formule pač njihove vrednostne lestvice, kakor so si jih ustvarili v praktično-čustveni plati svojega bitja, dasi se jim tu in tam njihov razum upira.

Ljudje s takim nastrojenjem pač ne morejo razumeti pravice, ki jo imajo tudi njihovi bratje katoličani, da si izberejo svoj idejni sistem ali da se oklenejo svoje politične stranke, da se potegujejo za koristi svojega socialnega razreda, da malo drugače pojmujejo narodne koristi. Take razlike se jim zdijo že kar zločini. Dasi se tega niti prav ne zavedajo, so katoličani postali že pravi pravcati sektarji. Osnovno soglasje, ki bi moralo odmevati iz vseh različnih glasov katoliških skupin in idejnih šol, se je zadušilo v strastnem kričanju in prepiru.

To soglasje se bo zopet pojavilo le takrat, ko si bodo katoličani storili silo in postavili takó teoretično kakor praktično na svoje mesto iste osnovne resnice in vrednote, ki so vsem skupne. Tedaj, ko bo vsak z doživetvo vero mislil na prvenstvo večnih vrednot, h katerim teži vse človekovo dejanje in nehanje, na prvenstvo duhovnosti, ki predstavlja pot k tem večnim vrednotam, na prvenstvo splošnih vrednot — takrat zaželeno soglasje med katoličani ne bo samo mogoče, temveč bo v veliki meri že ustvarjeno. V tem vprašanju ni nič važnejšega od premišljevanja o prvenstvu božjega kraljestva.

Ali bi torej smeli pričakovati med posameznimi katoliškimi skupinami složnega zblizanja tudi na področjih, kjer se upravičeno med seboj razlikujejo, če bi katoličani bili v posesti prave krščanske hierarhije vrednot? Čisto gotovo! Toda le pod pogojem, da s to pravo krščansko hierarhijo vrednot združijo še pravi smisel za realnost. Katoličani se v praktičnem udejstvovanju danes prav zato največkrat med seboj prepirajo, ker jim hudó manjka realistične presoje dogodkov.

To potrebo po smislu za stvarnost zlasti na socialnem in političnem področju katoliškega udejstvovanja zelo dobro označuje v anketi Jacques Leclercq, ko pravi, da moramo katoličani brezpogojno mirno pogledati modernim stvarnostim v oči in priznati, da smo s svojim krščanstvom že močno ob robu modernega sveta...

Da, svobodnemu življenju moramo pogledati iskreno v oči, če hočemo imeti kaj vpliva na njegov razvoj. Kdor bi se hotel o tem še bolj prepričati, naj prebere, kar je napisal v isti anketi P. Friedrich Muckermann S. J.: »Popolnoma soglašamo s tem, da teologija je in bo vedno ostala kraljica znanosti, da bo edino ona dala rešitev globljih vprašanj. Prav tako pa ne smemo nikoli pozabiti, na kak način ta teologija prodira v vsakdanjost življenja. Vsa naša kriza je v tem, da nismo hoteli biti aktualni. Svet nas je začel prezirati, ker nismo hoteli več spoznavati duha časa. Katoliške elite se izogibajo težkih sodobnih problemov, čeprav so ravno one poklicane, da jih rešijo. Ko smo tako

po nemarnosti zgrešili svoj poklic, se čutimo malodušne, obupane in postajamo pesimisti.«

Da pa bomo kljub vsem svojim slabim nagnjenjem hoteli popraviti napačno lestvico vrednot in iskreno pogledali stvarnosti v oči tudi takrat, ko bo stvarnost čisto drugačna od naših prividov, nam je nujno potreben pravi krščanski duh.

Brez dvoma bi naša človeška narava rada kar s prekrižanimi rokami pričakala zopetno pokristjanjenje človeške družbe ali ga dosegla kar s stisnjeno pestjo in s pomočjo kakega državnega udara. Kakor da je sploh mogoče s takimi metodami prenoviti človeška srca! Veliki italijanski krščanski sociolog Toniolo je že davno tega zapisal: »Krščanska obnova nikakor ne bo plod spontanega in slučajnega dogodka ali celo kakega nenavadnega ljudskega elana, marveč bo treba zanjo dolgega trdega dela, sistematičnega in vztrajnega, potrpežljivo se bo treba lotiti obnove krščanskega socialnega reda.« Upravičeno torej Bernoville graja tako duševno razpoloženje pri mnogih katoličanih: »Neka duhovna lenoba je kriva, da pričakujejo rešitve od drugih, od nekega nejasnega ‚odrešenika‘, o katerem sanjajo in ki v njihovih glavah dobiva zadnje čase vedno bolj obrise diktatorja.«

Dalje pravi isti pisatelj o tistih katoličanih, ki se niso podvrgli obsodbi nad »Action française«: »V njej so našli ti ljudje akcijo, ki je disciplinirana, rezka, smela, borbena in napadalna. To je ustrezalo njihovem temperamentu. Kaj takega drugod — pri katoličanih namreč — niso našli.« S tem jih skuša pisatelj opravičiti.

Vse to je res. Toda upravičeno se vprašamo, ali je tak »temperament« sam popolnoma v skladu s krščanskim duhom. Vzemimo samo evangelij v roke in pogledimo Kristusovo akcijo. Začutili bomo takoj, da zveni disharmonija med obema akcijama. Razumljivo je sicer, da se mnogi katoličani navdušujejo za take akcije. Vsakdo pač rajši deli udarce okoli sebe, kakor da bi jih sam sprejemal. Saj je sam sveti Peter potegnil meč... Toda znano je, kako mu je Učitelj poklical v spomin pravega krščanskega duha. Ozanam pravi: »Dobrota označuje krščansko borbo.« Dodati bo treba: Vsako katoliško akcijo. Primat ljubezni je torej pogoj sloge in harmonije med katoličani, obenem pa metoda, s katero bo krščanstvo zopet našlo svojo pot v moderni svet.

Krščanska hierarhija vrednot, smisel za stvarnost, pravi krščanski duh, to so pogoji — ne sicer kake »katoliške skupnosti« na vseh področjih njihovega udejstvovanja, to bi bilo proti naravi stvari same — temveč pogoji osnovne in globoke harmonije njihovega različnega delovanja.

Bohinjski teden. Zbornik predavanja akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1959. Ljubljana 1940. Založila Zarja. Tiskala Zadržna tiskarna. Vel. 8°, str. XII+144.

Bodočnost pripada tistemu, ki je doumel oblikujoče duhovne sile svojega časa in se znal vanje uvesti z lastno mislijo in lastno voljo. Neposredni obraz dobe pa se odkrije samo tistemu, ki živi z mladino. Bolje se bo znašel nego oni, ki hoče mladino voditi, ne da bi se sklonil k njej. Kdor mladi rod pozna, z njim čuti in z njim ostvarja duhovno občestvo, tisti ostaja mlad tudi sam; njegovo javno delo postaja s tem plodovito in organsko zvezano z narodnim razvojem, njemu je mladina tudi povračilo. Prav zato je vpogled v mišljenje in hotenje mladine, ki se svobodno oklepa katoliške in slovenske misli in iz obeh snuje posebne smernice za lastno delo, tako zelo mikaven in poučen. Taka mladina se nam predstavlja z zbornikom predavanj pod naslovom »Bohinjski teden«. Ne gre tu samo za mlade ljudi po krstnem listu. Gre tem bolj za duhovno strnjeno skupnost, ki veže več rodov v izrazito oblikovano in sveže snujoče občestvo, kjer eden govori v imenu vseh in vsakega, naj bo mlad ali star po letih. Poseben pomen in ceno daje tej skupnosti okolnost, da se niso zbrali k sodbi ali zaroti, da se niso hoteli izločiti iz narodnega občestva, ampak z namenom, da prav temu narodnemu občestvu služijo, da mu dajejo najboljše, kar imajo. Zarjani niso šli že drugič v Bohinj, da bi sejali razdor in sekali rane, šli so zato, da se nesebično in uslužno postavijo v službo narodni celoti in da rane celijo. Sad svojih spoznanj so dali v tem zborniku brez strahu in obotavljanja javnosti v presojo.

Kdor lista po zborniku tako svobodno, kakor ga je mladi rod iskreno objavil, bo iz posameznih predavanj, posebej pa še iz predgovora in poročila o celotnem poteku tedna najprej spoznal presenetljivo dejstvo, da tu res govori prava in sveža mladost. Taka mōra je ležala na nas že nekaj let, da smo že skoraj izgubili vero v resnično ustvarjanje. Skoraj drzno se nam je zdelo misliti, da še odganja pomladno brstje, tako smo se bili navadili gledati okrog sebe le okleščene veje brez poganjkov. Veseli smo, da smo se motili, zakaj ta zbornik nam pove, da je mladina doslej le »obsojena na molk«. Že davno prej je našla samo sebe, zdaj pa je krepko in zaupno stopila na plan in na čelo zbornika upravičeno postavila verze iz Zupančičeve vizije: »Beseda je izšla, izšla med nami res! / Slovenska misel, vzpluj, vrzi se do nebes! / Razpni se! Po razponu tvojih kril / Bo meril narod čilost svojih sil...« Od te strani gledan se ti zdi zbornik kot manifest novih dni, toliko vere vase in v ideale, toliko zaupanja v zmago svojih načrtov, toliko ljubezni do požrtvovalnega dela razodeva. Tolikšna prisrčnost in nezlomljena moč proseva na vsaki strani, da že čutiš: to brstje bo kljubovalo vsaki slani in pozebi, to brstje mora roditi cvet in sad. Vendar ni v tem rodu le brezmejen optimizem. Če gledaš zbornik z druge strani, boš moral odkriti, da je ta mladina že pretrpela hude rane — in od njih ozdravela. Namesto rane se je kakor pri školjki pokazal biser čistega spoznanja — njena beseda prihaja do nas tudi kot bridko resna in slovesna izpoved. Ta izpoved zahteva, da jo sprejemaš s plemenitostjo in s spoštovanjem. V trpljenju si je pridobila pravico do življenja, v javnost prihaja zato, da ne umrje, ampak da živi in oživlja. Enako silno in globoko je postavljena beseda najmlajšega med njimi, B. Grafenauerja, kakor mladostno sproščena

beseda sivolasega pisatelja Finžgarja, ki je v Uvodni besedi povedal, da so vsi od prvega do zadnjega »eno telo, eno srce, en udar« v svojem posebnem smislu in ne kak »trst, ki ga veter maje«. Ta izpoved je izrečena po vesti in iz ljubezni do Boga in naroda, tako da me je strah za tistega, ki ne bi imel dovolj spoštovanja do iskrenosti, dovolj ljubezni do resnice, dovolj krščanskega usmiljenja do mladega življenja, da ji ne bi verjel in bi jo hotel z zasmehom odkloniti. Tak zasmeh enako ubija, kakor ubijata krivica in laž. Mera vsega tega je zdaj menda polna, zato ima zbornik bohinjskih predavanj tudi še tretji namen in pomen: izšel je kot pripravljenost na spravo, k medsebojnemu strpnemu spoštovanju in k božjemu miru. Ne morem si namreč misliti poštenega in odkritega Slovenca, ki ne bi mogel vsaj v jedru potrditi, da je bohinjki teden zvesto iskal rešnih poti za ves naš narod. Če doseže zbornik to priznanje, je odprl vrata k edinosti. Njegov pomen postaja s tem neprecenljiv.

Vse to sem želel o zborniku naprej povedati, da bi ga lažje razumeli in šele potem postavili sodbo. Teže je govoriti o vsebini zbornika. Tako bogata je in tako skopa z izrazi, da jo je težko še bolj utesnjevati. V začetku postavlja pred nas v zgoščenih in prosojnih obrisih naravno in nadnaravno modrost o človeku (Janžekovič), poskuša opisati vrednost človeške osebe z oporo v personalističnem manifestu (Kocbek) poudarja pomen osebne vrednosti v kulturnem ustvarjanju (Koblar) in kaže na številna pota vzgoje k osebnosti (Gogala). V drugem delu zborovanja so predavatelji povzeli enako močna spoznanja o življenjski sili Cerkve. Sredi nje je edina prava svoboda (Fabijan), v njenem okrilju najdove vse človekove duhovne sile in vrednote možnost avtonomnega razvoja (Vodnik Francé), v njej se najlepše oblikuje osebni in narodni značaj (Cajnkár). Zadnji del tedna je določil trdne smernice za narodno delo. Po zgodovinskem obrisu opravljenega dela je zborovanje postavilo nujno zahtevo po načrtu za splošno izobrazevalno delo, za katero naj skrbi poseben narodni kulturni svet (Solar). Enak, strokovno zasnovan in do konca pretehtan načrt naj usmerja gospodarsko in socialno delo med Slovenci (Gosar). Za rešitev celotnega slovenskega vprašanja je skrajni čas, da se oprostimo pogubne dediščine ideološke razklanosti, ki razjeda narodno celoto, in sprejmemo vsi tiste vodilne ideje, kot jih narekujeja politiki naša zemlja in doba (B. Grafenauer), da pravilno vrednotimo svobodo (Finžgar) in da si uredimo smotrno narodno obrambno delo (Kržišnik). Kdor vse to zdaj prebira v knjigi, bo zaslužil, s kolikšno skrbjo, s kolikšnim naporom uma in srca so predavatelji dali žejnim mladim in zahtevnim dušam morda najboljšo hrano, ki jo je danes dobiti med Slovenci.

Maks Miklavčič.

France Bevk. Legende. Založila Nova založba v Ljubljani 1959.

Pisatelj, ki se dandanes loti pisanja legend, mora biti zelo pogumen ali pa zelo lahkomišeln. Prava legenda je namreč izraz nenasitnega religioznega hrepenenja, ki mi zadovoljno s tem, kar poročajo cerkveni viri o življenju Kristusa, Marije in svetnikov, marveč skuša dojeti in upodobiti te svete osebe v tistih življenjskih slučajih, v katerih se najbolj razodeva njihova ljubezen do bližnjega. Slovenska narodna legenda je prenasičena s pravljimi motivi in izraža zato človekoljubno, socialno čuvstvanje. Srednjeveški pripovedovalec legend je moral biti presunjen od zavesti, da je Kristus z Materjo Marijo, apostoli in svetniki na zemlji še vedno in povsod pričujoč in da osebno oznanjuje ljubezen in preganja sovraštvo. Slovenske srednjeveške legende imajo poleg religioznega značaja globoko socialno vsebino. Kristus in njegovi svetniki so zastopniki in branilci pre-

ganjanih, ponižanih in užaljenih. Kakor zmaga, če smemo izreči to besedo, v pravljici tretji, slaboumni in zaničevani brat, ker se usmili mrtve in žive prirode, ki ga kliče na pomoč, tako je v slovenskih legendah Kristusu in njegovim svetnikom najbližji zaničevani siromak, medtem ko ošabnega bogataša radi ponižajo, dokler se ne zave ničnosti bogastva.

Za socialno plat legende torej sodobnemu pisatelju ni treba biti v skrbeh, teže pa je z religiozno, ki je vsekakor za legendo odločilnega pomena. Četudi ne smemo modernemu pisatelju odrekati prave religioznosti, dokler nas s svojimi deli ne prepriča, da jo zamenjuje s pobožnjaško gostobesednostjo ali pa celo z zoprnim licemerstvom, tudi v primeru prave pobožnosti današnji človek ne more verovati tako preprosto in globoko, kakor je veroval srednjeveški pevec legend. A tudi če bi nekdo bil zmožen take vere, bi se mu vendarle samo po sebi upiralo, da bi jo kazal na tak način, kakor jo je razodeval vernik nekdanjih dni. Vsakršna življenjska in umetnostna oblika ima svojo dobo, pozneje jo morejo uporabljati le najbolj genialni umetniki, a še pri tistih je nevarnost, da jim spodrsne.

Takšne in podobne misli so me navdajale, ko sem prebiral najnovejšo Bevkovo knjigo. Prebral sem jo najprej zase. Nato pa sem prečital še dve legendi, ki sta se mi zdeli najlepši, in sicer: Poslednja tolažba in Pevec Gruje, svojim dijakom, mladičem med šestnajstim in sedemnajstim letom. Pri sedemnajstletnikih sem dosegel s Pevcem Grujem velik uspeh. Bral sem jim osmo uro pouka, davno po zvo-njenju, a kljub temu se ni nikdo premaknil in ko je bilo povedi konec, so nekateri kar nehote začeli ploskati. Tudi ko sem povprašal znanca, kako jim je Bevkova knjiga všeč, sem slišal pohvalne sodbe.

In res ima naša knjiga mnogo lepot in vrednot, ki očarajo in zadovolje zlasti manj previdnega bralca. Vseh devet legend namreč izvirno obravnava občeznane legendarne motive, obenem prikazujejo vse zmago priznanih čednosti in vrednot, vendar pa tako, da je zmaga manj odvisna od človekove svobodne odločitve kakor pa od božje volje. Bog ve, ali smo res že toliko pokvarjeni od življenjskega boja, ali kaj, meni vsaj se je zdelo, da je razen v dveh, treh legendah, rešitev preveč naivno prikazana. Mislim, da se sodobni pisatelj kljub svoji religioznosti, ne bi smel lotevati pisanja legend.

Tudi France Bevk je s svojo najnovejšo knjigo dosegel večji osebni kakor umetniški uspeh. Spisal je namreč devet oblikovno in jezikovno zaokroženih literarnih tekstov, ki jih je kljub domači snovi napolnil z romanskim bleskom in žarom. V vseh je beseda močno razgibana, pripovedovanje naglo, meditacija lirskodramatična, dialog stiliziran.

Toda močno se mi dozdeva, da si je pisatelj volil legendarne snovi in obliko ne zato, ker so bili tistemu prvotnemu doživetju, iz katerega so se začele izmotavati in porajati v njegovi ustvarjalni domišljiji, notranje sorodne in umetnostne adekvatne, temveč zato, ker mu je oblika legende dovoljevala večjo svobodnost in fantazijsko igrivost pri pisanju. Pri tem pa je žal prezrl, da naših sedanjih perečih življenjskih problemov ne moremo reševati po vzgledu srednjeveških legend. Kako pretresljivo je podal na primer v Poslednji tolažbi umiranje zasutih idrijskih rudarjev! Tudi duhovno tolažbo, ki jo prejmejo od svoje svete zaščitnice, je opisal z nežnostjo in čuvstvom, ki ustrezata rahli snovi. Navzlic temu pa se bralec ne more potolažiti s tako nadzemesko tolažbo za njihovo obupno umiranje, temveč hoče razlage, plačila in kazni za povzročitev tolikega trpljenja nedolžnih.

Najbolj skladna je v zasnovi in izvedbi legenda Pevec Gruje. Res se pri nekaterih odstavkih nisem mogel otrestit vtisa, da je bila Bevku preveč na mislih literarnozgodovinska razlaga pesniškega razvoja tega

ali onega velikega lirika: od mladostne subjektivnosti, do grenke objektivnosti in zrele religioznosti, je vendar to legendo spisal z večjim zanosom in s trpljenjem, kakršnega ni občutil pri ostalih.

Jezik v Legendah je običajen bevkovski, to se pravi: pravilen književni jezik, nekoliko lirsko nastrojen, z rahlimi, dialektičnimi primesmi, preprost v skladnji, a baročno obložen v izrazih in podobah, na gotovih mestih pa tudi prazen, nenazoren, epigonsko stiliziran.

Bevka poznamo kot najplodovitejšega sodobnega pripovednika, ki zaleže v svoji ožji domovini za celo pisateljsko generacijo. Navzlic temu ni zablodil nikdar v golo zabavno pripovedovanje, temveč je imel vedno v mislih tudi estetske in socialne naloge. Poleg plodovitosti je njegova značilnost tudi ta, da se ne more omejiti samo na en način in eno obliko pripovedovanja, temveč da poskuša zdaj z realizmom, zdaj s simbolizmom, nato z naturalizmom itd., kako bi se čim popolneje polastil življenja in ga prikazal v svojih delih.

Tudi naša knjiga je izraz protejske Bevkove nature, ki se spreminja od dela do dela, kar dokazuje, da je še v vednem razvoju in v bujni rasti. Če nam doslej ni mogel izpolniti želje, da bi postal socialni in psihološki pripovednik goriške zemlje in njenega človeka, bi ga po teh Legendah vendarle radi videli, da bi se spet osredotočil v svojem delu na prikazovanje cerkljanskega pogorja in njegovega človeka, saj je v tistih delih ustvaril doslej svoje najboljše povesti. Pa tudi za Legende smo mu hvaležni, kljub označenim ugovorom in pomislekom.

Anton Slodnjak.

Dr. Andrej Gosar, Socialni nauk Cerkve — po besedilu papeških okrožnic. Založila Družba sv. Mohorja. Celje 1959.

V francoskem parlamentu je nekoč vrgel nek komunistični poslanec katoličanom v obraz: »Ne zamerimo vam, da imate svoje socialne okrožnice, le to vam zamerimo, da teh okrožnic ne izvajate.« Tak očitek bi pač pravično letel tudi na slovenske katoličane. Imamo sicer lep in dober socialni nauk Cerkve. Z njim se včasih tudi postavimo, toda vse premalo se ta nauk pozna do sedaj v našem življenju in delu, pa tudi v naši miselnosti sami. Kako to? Vzrokov je več. Eden je tudi ta, da nam tega nauka nihče ni konkretno tako približal, da bi res predril v nas ter postal v nas gonilna sila. Ponekod drugod je dober del verouka v višjih razredih srednjih šol posvečen temu vprašanju. Pri nas o tem ni bilo še kaj čuti.

Trije načini so, s katerimi je v glavnem mogoče podajati moderni nauk Cerkve o socialnem vprašanju:

1. Prevajanje in strokovno komentiranje socialnih okrožnic samih. To je seveda osnovno važno delo, a je neposredno bolj v prid strokovnjakom na tem polju, kakor pa širšim plastem. To delo je dosedaj zelo pohvalno in zaslužno opravljal pri nas dr. Aleš Ušeničnik.

2. Samostojno, bolj poljudno ali prirejeno podajanje ter razvijanje cerkvenega socialnega nauka. Nekaj takih poizkusov že imamo tudi na tem polju. Med njimi zasluži brez dvoma prvo mesto Gosarjevo obširno delo »Za nov družabni red«. Manjka pa nam zlasti dobrih kratkih in poljudnih publikacij, ki bi nam približale poedine, bolj aktualne točke krščanskega socialnega nauka, kakor je na primer danes vprašanje družinskih delavskih plač, svobodnega delavskega sindikalnega organiziranja in korporatizma, moralne zaščite delavstva, prav posebej delavske mladine itd.

3. Sistematično in sintetično podajanje cerkvenega socialnega nauka po besedilu cerkvenih dokumentov samih. Ta način je v tem, da avtor pod svojimi sistematičnimi vidiki zbere odstavke okrožnic in jih na primeren način med seboj zveže in komentira, v kolikor je to nujno potrebno.

Prednost tega načina podajanja je v tem, da nam postanejo socialne okrožnice tako bolj dostopne in ohranijo v glavnem svojo neposrednost. Tudi nam stopi tako socialni nauk Cerkve pred oči bolj kot zaokrožena celota. Prvo delo te vrste nam je v slovenščini podal dr. Gosar z imenovano knjigo. Na njo moremo biti ponosni in hvaležni tako avtorju kakor Mohorjevi družbi.

Služila bo izvrstno duhovniku, učitelju, profesorju in vzgojitelju sploh, da bo mogel brez večjega truda zajeti nauk, ki ga naj po svojem poklicu podaja mladini. Služila bo vsem onim, ki stojijo na katerem koli polju akcije, da se bodo z malo truda orientirali pri svojem delu. Služila bo delavcu na polju misli, da bo imel pred seboj stoletno modrost Cerkve in one splošne smernice katoliške socialne morale, ki ga bodo obvarovale pre nagljenih korakov tik ob robu pota. Služila bo verniku, ki bi hotel iskreno in brez večjega truda spoznati socialni nauk svoje Cerkve. Dostopna je tudi takemu, ki nima kake posebne strokovne izobrazbe, a ne izgubi zaradi tega nič na vrednosti v rokah največjega strokovnjaka. Služila bo pa dobro tudi človeku, ki se sicer ne priznava za katoličana, a bi hotel vedeti, kaj katoliška Cerkev uči na socialnem polju.

Avtor je razvrstil besedilo glavnih treh papeških okrožnic (Rerum novarum, Quadragesimo anno, Divini Redemptoris) po šestih sistematičnih poglavjih. Jedro tvori obširno četrto poglavje z naslovom: Glavni socialni problemi naše dobe in njihova rešitev. Prva tri poglavja so bolj načelna in zato uvodna. Peto zajema bolj praktične smernice okrožnic za krščansko socialno reformo. Zadnje poglavje pa povzema kritike in obtožbe marksističnega socializma in komunizma z navodili o odnosih do teh socialnih gibanj.

Nauk Cerkve je res podan s samim besedilom okrožnic. Njihovo razumevanje pa je olajšano že s sistematično razvrstitvijo, še bolj pa z vpletenim diskretnim komentarjem in parafrazo ter smiselno prilagojeno zunanjo obliko. Strokovnjak ob tem načinu podajanja takoj začuti veččaka v gospodarsko socialnih vprašanjih, ki se je istočasno z ljubeznijo zvil v cerkvene dokumente na tem polju. Zato delo podaja res nauk Cerkve tako, da ostaja ta nauk v tisti občeveljavni splošnosti, ki je svojska cerkvenemu nauku na takih področjih.

Nekaj opazk:

Avtor bi storil bolje, če bi še ono malo opombo o prevodu izraza »pro sua autoritate« (str. 42.) izpustil ali tako obrnil, da ne bi mogla dati nikakega povoda za res čudne polemike.

V podrobnem vprašanju, ali so družinske delavske plače zahteva samo socialne pravičnosti ali povrh še stroge menjalne pravičnosti (str. 181—192), ima avtor prav, ko trdi, da ni mogoče iz okrožnic sklepati, da jih zahteva tudi menjalna pravičnost. Cerkev jasno vidi, da jih zahteva socialna pravičnost, ni pa hotela odločiti spornega vprašanja med katoliškimi sociologi, ali jih zahteva povrh še menjalna. O tem molči. Vprašanje ostane torej še vnaprej svobodno. Obe nazirani imata med katoliškimi sociologi odlične zastopnike.

Vsebinsko se zdijo posebno zanimiva in važna vprašanja, ki obravnavajo in razčiščujejo nekatera, doslej manj jasna ali celo dvomljiva vprašanja, na primer o vlogi Cerkve pri reševanju modernega socialnega vprašanja, o zasebni lastnini, njenih socialnih dolžnostih in mejah, o razmerju med delom in kapitalom, mezdnem razmerju in pravični plači, o organizaciji in vodstvu gospodarstva, delavskih organizacijah itd. Pri posameznih takih vprašanjih je posebej zanimivo opozoriti, kako se je socialni nauk Cerkve razvijal in prilagajal novim gospodarskim in socialnim razmeram, pa kako je običajna razlaga teh nauk in načel le prerada zaostajala za dejanskim razvojem. S tega vidika je zanimivo in poučno zlasti sklepno poglavje, kjer avtor

kaže, kako ni »v vsem cerkvenem nauku o socialnih vprašanjih... niti najmanjše ovire za zares vztrajno in odločno delo na socialnem področju«, ampak je »vse odvisno od nas, kristjanov, od tega, koliko smo mi delavni in borbeni, koliko znamo sami pripomoči krščanskemu socialnemu nauku do veljave in uresničenja« (str. 427).

Kdor je preštudiral to Gosarjevo delo in se sicer kaj razume na ta vprašanja, ne bo razumel tistih ljudi pri nas, ki očitno popolnoma krivično vežejo njegovo ime z »marksizmom« in si upajo vznujati z nekimi splošnimi frazami nezaupanje do njegovega dela. Avtorju pa more ob tem dejstvu biti v tolažbo, da je tudi drugod po svetu pred desetletji doletela slična usoda marsikaterega krščanskega socialnega ideologa, ki je malo bolj v živo zarezal. Tako čitamo še l. 1933. v uvodu k drugi izdaji knjige »Notes d'économie politique«, ki jo je napisal znani belgijski sociolog Albert Muller S. J., o katerem je znano, da mu je Rim poveril v tem vprašanju važne naloge, sledeči stavek: »Te strani so ob prvi izdaji naletele na precej različen odziv. Nekateri so jih mogoče sprejeli s preveliko dobrohotnostjo, drugi pa so se zgledovali in so videli v njih nedvoumne poteze marksistične ideologije«.

Ob drugi izdaji te knjige, ki bo brez dvoma kmalu potrebna, bi si želeli dve malenkostni izpopolnitvi: za uvod kratek zgodovinski pregled razvoja socialnega nauka Cerkve, ob koncu pa še abecedno stvarno kazalo.

Dr. Francè Koren.

Dr. Franc Detela, Zbrani spisi. Uredil Jakob Šolar. IV. zvezek. 1939. Družba sv. Mohorja v Celju.

V onem letu, ko je že v dokaj zrahljani gredi slovenske literature zrastel prvi slovenski, naravnost programsko napisani naturalistični roman, je Detela ustvaril izrazito realistično-idealistično delo Trojko, ki jo naša literarna zgodovina prišteva med najboljše Detelove literarne stvaritve. Zanimivo je pri tem to, da jo je kot tako prvi ocenil prav oni človek, ki se je sicer sam praktično in teoretično boril proti realizmu takega kova in k nam programatično začel presajati ideje francoskega naturalizma. Seveda so tudi ostali kritiki, zlasti še katoliški, ki so delo presojali bolj po miselnih in idejnih tendencah kot pa po estetskih kvalitetah, Trojko sprejeli z odprtimi rokami. Vse sodbe o njej so v tem času bile v splošnem pozitivne. Ko je Trojka izšla drugič (1915), poročila o njej niso bila tako enotna. In danes, ko imamo pred seboj že toliko boljših del, bi se naše sodbe o njej bržkone še manj ujemale, kajti resnica je, da je vse Detelovo literarno ustvarjanje mnogo pomembnejše, če ga vključimo v organsko rast slovenske literature, kot pa če ga presojamo z estetskimi merili. Zato je bilo prav, da je Trojka izšla vnovič v vsakem pogledu solidni Šolarjevi izdaji kot 4. zvezek Detelovih zbranih spisov. Profesor Šolar ji je napisal tehten literarno zgodovinski in estetski uvod, kjer je lapidarno orisal dobo, ko je Trojka nastajala in katere odraz je, premeril tedanje slovensko kulturno in politično življenje, orisal duševno podobo pisatelja v teh letih, razbral osnovne komponente njegove Trojke in jo estetsko ocenil, urejajoč jo pri tem v organsko rast slovenske literature. Šolarjevo presojanje literarnih del je tudi literarno zgodovinsko, razvojno, in ne le estetsko, kar se mi zdi popolnoma upravičeno. Docela pravilno je urednik poudaril, da »Detelova povest v okviru razvijajočega se slovenskega slovstva ne pomeni kake snovne ali oblikovne novosti«, da pa »pomeni Trojka izrazit poskus uveljavljanja izrazito katoliškega nazora v slovenskem slovstvu proti nastopajočemu naturalizmu in materializmu«. O Detelovem literarnem ustvarjanju poudarja, da je izrazito razumsko, torej miselno in ne čustveno vroče in spontano. Reči smemo, da je Detela v tem pogledu

izrazit antipod žarkega in barvitega Tavčarja, ki mu je ustvarjalni vzgon in vir neizčrpno bogata fantazija in temperamentno čustvo. Zato vsa Detelova dela in tako tudi Trojka puščajo v nas vtis neke hladnosti, kamenite mirnosti in negibnosti, ki pa je ne čutimo kot neko pozitivno estetsko kvaliteto, temveč kot nekaj negativnega, okorelega, skonstruiranega. To torej ni klasična mirnost in dostojanstvenost, ki jo opažamo pri velikih pisateljih in pesnikih, temveč izhaja iz pomanjkanja osebnega čustvenega doživljanja in oblikovalnih sposobnosti. Res da je Detela tu in tam morda duhovit humorist, toda to še zdaleč ne more nadomestiti vseh negativnih svojstev njegovih literarnih del. Svet in ljudje, ki jih Detela slika v Trojki, so nam nekam čudno odmaknjeni. Neprenehoma imamo vtis, kot da teh ljudi v resnici nikjer bilo ni, kot da je vse delo le neka slabo risana karikatura. Vsi glavni preobrati v značajih nastopajočih ljudi (Lovro, Vladimir!) so premalo utemeljeni in zato nerazumljivi. Napetosti in trenja, ki nastajajo med njimi, so preslabo motivirana. Zato je njihova razgibanost bolj besedna kot pa resnična in notranja. Detela tudi nima pravega smisla za kompozicijo romana. Njegova dela vzbujajo v nas vtis dolgoveznosti, nepomembnosti. Dogodki, ki nam jih riše, so nekam razvlečeni, kar bi bilo pri tehniki naturalističnega romana še razumljivo, nikakor pa ni opravičljivo za Detelov realizem. Marsikaj v Detelovem pisanju je tako malopomembnega, da v resnici ne vemo, čemu je prav za prav napisano. Na drugi strani pa v njegovih delih le prečesto pogrešamo prizorov, ki bi nam značaje bolj razvili in njihovo početje bolj motivirali. Že kar značilno je za njegove junake, da ne prestando škripljejo z zobmi in se razburjajo zaradi malenkostnih in malo pomembnih stvari. Detela je s tem le zunanje označil značaje, ni pa jih notranje analiziral. Seveda tudi za pokrajino in njen vpliv na človeška razpoloženja in občutja Detela nima pravega čuta. Zato je Trojka pač morda najboljše Detelovo delo, nikakor pa ni pomembna literarna umetnina.

Tine Logar.

Juljusz Słowacki: Oče okuženih. Pesnitev. Poslovenil in študijo napisal Tine Debeljak. Z risbami okrasila Bara Remec. Ljubljana 1959. Strani 45.

Kot ponatis iz Doma in sveta (1959) je izšla v omejeni nakladi Słowackega pesnitev Oče okuženih in kratka študija o pesniku Słowackem, enem izmed »treh največjih« poljskih romantikov. Oboje je oskrbel Tine Debeljak. Zdi se, da je dozorel čas, da zberemo po različnih časopisih in knjigah raztresene prevode iz svetovne lirike, tudi slovanske, te mogoče najprej, ter te prevode dopolnimo in izdamo v antologijah hkrati z esejem manjšega ali večjega obsega o dotični poeziji. Čas bi bil za take antologije, na primer za poljsko, zelo primeren in bi jih prijazno sprejel. Kot v opomin smo dobili iz prebogatih poljske lirike prevod Słowackega pesnitve. Reči moram, da je prevod v vsem popolnoma uspel. Ko sem primerjal prevod z izvirnikom, se mi je celo zdelo, da naša govornica v prevodu mnogo bolj zveni in bolj poje kakor poljska, ki je prebogata na sičnikih in šumnikih. Prevod niti malo ne zaostaja po svoji pesniški ceni za izvirnikom. Ohranjen je ritem in pesniška oblika, a v prvi vrsti diha iz poslovenitve resnični Słowacki.

Študija, ki jo je prevajalec dodal pesnitvi, bi si želel, da bi imela širši okvir. Ako bi stala pred nami vsa trojica »treh največjih« poljskih romantikov, bi nazorneje stopila pred nas različnost vseh treh umetniških osebnosti. Kajti vsi trije: Mickiewicz, Krasiński in Słowacki imajo vsak zase izrazit, samosvoj pesniški obraz. Vsak po svoje so odgovarjali na vprašanja poljske in svoje lastne usode. Mickiewicz je bil oficijelni predstavnik poljske emigracije, ki je prešel vso Kalvarijo poljskega izgnanca. Zgodovina poljske emigracije v 19. stoletju

je tragična, da pač nima para v človeški zgodovini. Kot ognjevit, himničen glasnik poljskega rodoljubja, zanesen in visok prerok, a obvladujoč svojo vzletno misel, je potisnil Słowackega na podrejeno mesto v srcih poljskih emigrantov širom po svetu. Krasiński je bil pesnik-filozof, ki je izhajal iz svojega miselnega in čustvenega sveta, iz sveta v sebi, in zunanji svet preustvarjal po tej duhovni resničnosti v sebi v duhu mesianizma. V nasprotju z Mickiewiczem sta Słowacki in Krasiński iskala konkretnih možnosti za vstajenje poljskega naroda, medtem ko se je Mickiewicz predajal preroškim videnjem in zanesenim improvizacijam. Słowacki je evropski, ne le poljski romantik z najznačilnejšimi romantičnimi lastnostmi. Bil je samostojen v presojanju evropske in poljske in seveda v prvi vrsti svoje osebne problematike. Krasiński je na primer podčrtaval vlogo poljske šlahte v poljskem prerodu in vstajenju, Słowacki je razglašal konec šlahte in nastanek novega življenja, ki ga bo prineslo ljudstvo brez voditeljstva šlahte. Po njegovi misli vodi človeštvo in zgodovino Kralj-Duh. Bil je dolgo samo izpovedovalec svojih lastnih čustev in idej, toda prav v Očetu okuženih je jasno viden prelom. Tu je že smrt prikazal kot splošno človeško usodo, ne le poljsko, a trpljenje je proglasil za občno usodo, ki obiskuje vse rodove in ljudstva in se ji nihče ne more izogniti. Tu je osebna bolečina postala obenem tudi nadosebna in nadčasovna.

V knjižici so ostale takele drobnosti, ki bi zahtevale delne poprave: Dekliško ime Hafta bi po izvirniku morala biti Hatfa. Vstaja iz leta 1851. (na strani 35. in 36.) se je začela že 1850 (powstanje listopadowe). Nedoslednost vidim v imenu Mickiewiczzeve pesnitve: prvič Dziadi, drugič Dziady na isti strani (stran 38.). »Himna za zahod sonca« bi se mogoče po slovensko imenovala Himna na sončni zahod ali boljše ob sončnem zahodu. Sicer pa so to drobnarije, ki so brezpomembne.

O risbah Bare Remec morem izreči kot laik le svoj vtis. Spočetka so mi bile trde in so me odbijale, sčasoma pa so mi spregovorile z izredno izrazno močjo.

Viktor Smolej.

Milko Kos, Urbarji salzburške nadškofije. Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga prva. Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek prvi. 1939. Izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Str. XXIV+165+2 zemljevida.

Odkar je pokojni Franc Kos s svojim Gradivom za zgodovino Slovencev v srednjem veku polagal temelje znanstvene slovenske srednjeveške zgodovine, se je vedno občutneje pojavljala potreba in dolžnost slovenske zgodovinske znanosti, da nadaljuje in dopolnjuje to veliko delo z znanstveno izdajo virov za slovensko srednjeveško zgodovino. Iz tega občutka je izšla že pred ustanovitvijo slovenske Akademije znanosti in umetnosti v okvirju Razprav Znanstvenega društva izdaja enega od najpomembnejših virov za slovensko zgodovino, spisa salzburškega anonima *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, ki jo je oskrbel Milko Kos. S svojo ustanovitvijo pa je prevzela to skrb za izdajo slovenskih zgodovinskih virov Akademija sama kot eno od svojih najodličnejših nalog. O tem nam pričajo tudi prve tri knjige, ki jih je izdala in s katerimi je začela tudi posebno vrsto publikacij z naslovom *Viri za zgodovino Slovencev*. Prva knjiga v tej vrsti so *Urbarji salzburške nadškofije*, ki jih je izdal univ. prof. Milko Kos.

Urbarji zavzemajo med viri za srednjeveško gospodarsko zgodovino razmeroma zelo važno mesto (prim. J. Šusta, *Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen*. SBWrAk phil. hist. Kl. 158, 1898). To so spisi, ki naj bi pričali o pravnem in gospodarskem položaju zemljiških gospodstev. Nastajali so iz praktičnih potreb; z njihovo pomočjo so skušali zemljiški gospodje ustvariti in ohraniti pregled svo-

jih posestev in koristi, ki so jim jih ta posestva prinašala. Od listin deli urbarje to, da prinašajo samo dejstva razmerja med gospodom in podložniki brez podatkov o nastanku tega razmerja, od antičnih in modernih statističnih in fiskalnih zapisov pa zlasti to, da slone na osebnem in ne na teritorialnem načelu, ker zajemajo posest ene osebe ne glede na njeno zemljepisno razbitost. Dokazilno pravno moč je imel urbar predvsem v razmerju gospoda do podložnika, v razmerju do nekoga tretjega v primeru sporov o lastninski pravici pa najbrž ne. Nastali so urbarji v ozkem stiku z antičnim rimskim katarstrom najprej v Italiji za papeška posestva. Ista tradicija je vplivala tudi na nastanek poliptihov v frankovski državi. Na njenem področju imamo urbarialne zapise iz sedanjega francoskega ozemlja že iz karolinške dobe. V vzhodnih delih frankovske države zirioma na ozemlju poznejše Nemčije pa poznamo iz karolinške dobe le tri urbarje iz skrajnega zapada. Po delitvi države je v manj kultiviranih nemških predelih izginila še ta pismena praksa, zemljiški gospodje so se v razmerju do podložnikov zadovoljevali z ustnim pravom, sicer pa so jim še do 12. stoletja zadoščale tradicijske knjige. V 12. stoletju, ko so si morali zemljiški gospodje zaradi novih gospodarskih (razkroj lastnega dominikalnega gospodarskega sistema v obliki pridvornega gospodarstva) in političnih razmer (boj za dinastične teritorije) zavarovati svojo posest navzdol in navzgor, nasproti svojim fevdnikom in nasproti deželnemu knezu (posestniki cerkvene roke tudi nasproti advokatom), so nastali tudi tu obsežni urbarji, najprej cerkvenih, nato pa tudi svetnih gospodstev. V 13. stoletju se je izdelovanje urbarjev že močno pomnožilo, poleg tega pa so nastajale še različne dopolnilne knjige, ki nam poročajo o izpreminjanju posestnega stanja. Kljub temu pa so ohranili urbarji svoj osnovni pomen za razmerje gospoda in podložnika kot knjiga, ki je vsebovala pregled pravic in dolžnosti, vse do odprave fevdalnega sistema v 18. in 19. stoletju.

Pomen urbarjev kot zgodovinskih virov je zelo mnogostranski; nudijo nam podrobne pravno zagotovljene in nedvomno izpričane podatke iz gospodarskega življenja podložnika, kažejo prehajanje iz naturalnega v denarno gospodarstvo, omogočajo poznanje poljedelske produkcije in denarne vrednosti v posameznih deželah, pa tudi urave, obsega, rasti in upadanja posameznih zemljiških gospodstev, nastanka in razvoja priimkov, kolonizacije posameznih predelov in krajevnih imen. Naše znanje o vsem tem sloni v marsičem na urbarjih; ob previdnem in kritičnem sklepanju pa omogočajo urbarji včasih celo zelo daljnosežna spoznanja glede političnega, socialnega in gospodarskega razvoja dobe pred nastankom urbarja. Ako je na razpolago več zaporednih urbarjev za isto ozemlje, moremo s primerjavo tudi mnogo pridobiti za spoznavanje poti, ki je vodila na primer do kmečkih uporov, in splošne smeri gospodarskega razvoja podložniškega stanu. Pri tem je zlasti važno, da nam nudijo urbarji v srednjem in deloma tudi v novem veku prvo gradivo, ki dovoljuje statistično obdelavo.

Vse to je za Slovence še toliko važnejše, ker so urbarji vir predvsem za kmečko zgodovino, Slovenec pa je bil v preteklosti, ko se je domače plemstvo ali ponemčilo ali pa začelo izgubljati med svobodnjaki in ko je tuje meščanstvo použilo in potujčilo skoro ves slovenski dotok v mesta, skoro samo kmet. »Spoznanje o pomembnosti urbarjev za zgodovino slovenskega kmečkega človeka, ki je — v preteklosti še v mnogo večji meri kot danes — bil jedro in predstavljal ogromno večino Slovencev, je moglo slovensko Akademijo znanosti in umetnosti prepričati, da spada kritična izdaja virov, ki se v tako veliki meri tičejo prav kmečkega dela našega naroda, med njene prvenstvene naloge« (M. Kos).

(Dalje.)

Bogo Grafenauer.

DROBNA POROČILA O KNJIGAH

Dr. Ernest Bauer: Stampe evropskih velevlasti i Amerike. Mala knjižnica Matice Hrvatske, zvezak 25. Zagreb 1940.

Ta pregled modernega tiska je po avtorjevih besedah zamišljen kot informacija, ki naj služi domačemu občinstvu v tem zelo važnem vprašanju. Ker pri nas še ne razpravljamo na znanstveni način o publicistiki, kamor spada tudi časnikarstvo, zato so mnogi pojmi, ki jih v tisku dnevno srečujemo, ostali nerazčiščeni in skoraj neznani. To je v toliko nerodno, ker je naš tisk skoraj popolnoma odvisen od tujih poročevalskih agencij in od citiranja tujih listov, pa pri tem ne ve do konca določiti njihovega vsakokratnega stališča, ker ne pozna njihove zakulisne smeri. Kdor torej prodre v ozadje velikih tiskovnih ustanov, pripomore do pravega prebiranja političnih vesti.

V tem smislu podaja knjižica najprej podobo evropskega tiska in sicer francoskega, angleškega, nemškega in italijanskega, zatem podobo ruskega, nazadnje pa ameriškega tiska. Ponekod so podatki preskopi, pri nemškem tisku pa nepotrebno razvlečeni.

José Bergamin: Ewiges Spanien. Don Tancredo. Don Quijote. Mit einem Vorwort von Paul L. Landsberg. Vita Nova Verlag, Luzern 1940.

José Bergamin je evropski javnosti znan iz španske državljanske vojne, v Španiji pa je nastopil posebno leta 1935 kot ustanovitelj revije Cruz y Raya in kot duhovni vodja nove književne generacije. Ta generacija je nastopila proti vsestranskemu eklekticizmu, kakor ga zastopal Ortega y Gasset. Proti eklekticizmu je novi rod podarjal novo smer z novimi, to je lastnimi španskimi nalogami. »Eklekticizem je maska za vse vrste izdajstva,« je pisal takrat Bergamin. Nova španska mladina hoče biti neprestano navzoča v svojem pravem položaju, istiti hoče svojo osebno odločitev s konkretnimi vrednotami.

Oba eseja na svoj način izražata to voljo celotne osebe po odgovornostni aktualizaciji. V likih don Tancreda in don Quijota vidi pisatelj svetlo in trajno inkarnacijo duha, odkoder črpa pristno španstvo svoje dostojanstvo in svojo resnico in ki od njegovega uveljavljenja zavisi življenje Španije.

Jacques Maritain: De la justice politique. Notes sur la présente guerre. »Présences«. Plon, Paris 1940.

Vsak dan nam postaja vedno bolj jasno, da so zgolj politične, zgolj socialne ali zgolj gospodarske rešitve nezadostne. Vsi napori bodo ostali prazni, če ne bodo najprej in predvsem afirmirali človeka v njegovi celotni resničnosti, v njegovi svobodnosti in odgovornosti. To prepričanje se razodeva iz vseh zadnjih Maritainovih del in ta težnja po integralnem humanizmu je narekovala tudi to delce, napisano v okoliščinah vojne. Ker daje novi humanizem svoje zakone tudi politiki, gre že danes za določitev tistih glavnih problemov, ki jih bo poveljna politika morala postaviti, in za osvetlitev tistih moralnih zakonov, ki naj vodijo nove politične oblikovalce.

V šestih sestavkih izraža Maritain svojo vero v neuničljivo Evropo, določa strukturo pravične vojne, postavlja moralno obnovo za pogoj novega političnega ustvarjanja, išče razmerje med vojno in človekovo svobodo in ugotavlja bistvo politične pravičnosti. Skozi vse delce pa se razvija federalistično pojmovanje nove Evrope.